בס"ד

"גם לנשמה מגיע אוכל"

הלות מחשבה חידודים ואקטואליה לפי סדר פרשיות השבוע

פרשת בשלח שבת שירה שנת תשפ"ד

גיליון מספר 413

1. איזה היתר יש לתת בשבת שירה מזונות לציפורים הרי אין מזונותיו עליך?
2. אם אכן עם ישראל היו נכנסים מיד לארץ ישראל היכן הם היו מקבלים את התורה?
3. האם יש להכיר טובה לרופא שהתכוון לרפא חולה אבל הניתוח לא הצליח? הוכח מפרשת השבוע!
4. האם אדם יכול להשביע אדם אחר שעדיין לא נולד? הוכח מפרשת השבוע!
5. האם בזמן שבני ישראל היו במדבר היה בין השמשות?
6. איך אמרו חז"ל שקריעת ים סוף וזיווג קשים להקב"ה וכי יש כזה מושג קשה אצל הקב"ה?
7. כיצד משה בקע את ים סוף האם עם היד או עם המטה? הוכח מפרשת השבוע!
8. מדוע הנשים אמרו שירה רק על כך שהסוסים טבעו בים ולא על זה שהם נגאלו?
9. האם מותר למחוק שם ה' המפורש לצורך פיקוח נפש? הוכח מפרשת השבוע!
10. איך היה מותר לאכול מהמן הרי אסור ליהנות ממעשה ניסים?
11. איזה ברכה ברכו על המן?
12. האם המן היה גם במקום השתייה או שהמן היה רק במקום האוכל?
13. האם כאשר אכלו את המן היה מותר לחשוב ולרצות לטעום אוכל איסור?
14. למה לא ירד המן בשבת?
15. מדוע אוכלים מאכלים בשבת זכר למן והרי המן לא ירד בשבת?
16. האם היה מותר לגויים לאכול מהמן? הוכח מפרשת השבוע!
17. האם היו יכולים לקיים מצוות מצה על ידי אכילת המן?
18. מדוע היה צריך הקב"ה לעשות תנאי עם הים שיחזור אחרי שנבקע הרי זה דבר טבעי?
19. אדם שאכל בשבת שלש סעודות בפעם אחת או בלילה או ביום האם יצא ידי חובתו? הוכח מפרשת השבוע!
20. האם יש חיוב לנקות את השיניים בשבת לפני שיוצא לרשות הרבים שלא יעבור על איסור הוצאה מרשות לרשות? הוכח מפרשת השבוע!

"ונתתי להם בביתי ובחומתי יד ושם טוב מבנים ומבנות שם עולם אתן לו אשר לא יכרת"
זכות הלימוד בעלון וכל דברי התורה מוקדשים השבוע לזכר ולעילוי נשמתו של
רס"ן איתמר אלחרר ז"ל בן דבורה ומוטי שיחיו
שנפל ביום י"א בשבט תשפ"ב ת.נ.צ.ב.ה
יהי רצון שיעמוד בתפילה לפני מי שאמר והיה העולם עבור הוריו היקרים עבור כל בני משפחתו
ועבור כלל עם ישראל שנזכה לגאולה קרובה בקרוב בחסד וברחמים אמן

עלון זה יוצא לאור בס"ד ע"י בית המדרש "בית - יוסף"
לע"נ רבי יוסף ב"ר יצחק ז"ל ויצמן
רחוב קרית יערים 32 גבעת זאב

ניתן לקבל את העלון מידי שבוע: בהודעה לוצאפ: 052-8144488 או בהודעה למייל: m3138357@gmail.com

1. איזה היתר יש לתת בשבת שירה מזונות לציפורים הרי אין מזונותיו עליך?

מובא במגן אברהם (או"ח סימן שכ"ד ס"ק ז) שמנהג ישראל לתת חטים בשבת שירה לפני העופות.
וישנם כמה טעמים למנהג זה: בתוספת שבת (או"ח סימן שכ"ד) כתב: משום שהעופות אמרו שירה בים, ולכן בשבת זו שקורין את השירה נותנים מזונות לעופות.
מובא בפרדס יוסף בשם רבי מאיר מפרימשלאן זצ"ל: מקובל דכאשר אמר משה רבינו ע"ה ששת ימים תלקטוהו וביום השביעי שבת לא יהי' בו, רצו דתן ואבירם ברשעותם להכחיש דברי הנביאות של משה רבינו, פיזרו מן המן שבידיהם על פני המדבר בליל שבת קודש, ואמרו אל כל העם, צאו וראו שנמצא מן על פני השדה, ויצאו מן העם ללקוט ולא מצאו, מפני שהצפרים היו אוכלים זאת קודם שבאו, וזה שנאמר "ולא מצאו", שלא מצאו מה שהניחו, כי לשון מציאה נופל על דבר שהיה לו ונאבד ממנו.
בספר אור פני משה (פרשת בשלח) כתב: הוא במקום צלוחית המן שציווה הקדוש ברוך הוא "למען ידעו דורותיכם" שידעו שהקב"ה ממציא מזון לבוטחים בו, ועל כן עתה בעוונותינו שנגנזה צלוחית המן עושים זיכרון אחר על ידי זריקת מזון לציפורים להורות לישראל שנמשלו לציפורים שהקב"ה יזמן להם מזונותיהם.
אבל במגן אברהם (או"ח סימן שכ"ד) תמה על מנהג זה: וז"ל ואינו נכון שהרי אין מזונתן עליך. וכן פוסק המשנה ברורה (שם ס"ק ל"א): שאסור לתת מזונות לצפרים בשבת שירה.
ובספר תוספות שבת שם כתב: אפשר דכיוון שנהגו כן לשם מצוה דמרגלא בפומייהו שהעופות אמרו שירה בים, לכן אין להקפיד בכך, וכהאי גוונא כתב באליה רבה בשם מעדני יום טוב (סוף סימן שלה) דהא דנוהגים בשמחת תורה לפזר פירות, והנערים מלקטים ונותנים לסלים, דאסור לעשות כן משום דהוי עובדה דחול כמבואר שם, היינו דכיון שעושים כן לשמחה לא הקפידו בכך, אם כן אפשר דהוא הדין נמי לעניין זה, וכן כתב המהרש"ם בדעת תורה (או"ח סימן שכ"ד).
ובערוך השולחן כתב: יש מתרעמים על מה שהמנהג בשבת שירה לזרוק חטים לפני העופות והרי אין מזונותם עליך, אבל נראה לומר דמנהג ישראל תורה, שהרי אין אנו טורחים בשבילם אלא בשבילנו דמרגלא בפי ההמון שהעופות אמרו שירה על הים ולכן אנו מחזיקים להם טובה ואם כן הכוונה כדי לזכור שמחת שירת הים ולית לן בה, ויש מי שכתב כיון שהכוונה שלנו לשם מצוה מותר.
ובמקור חיים (או"ח סימן שכ"ד) כתב שדווקא כאשר נותן לפני הבהמות אז ניכר שטרח בשבילם, מה שאין כן כאשר מניחן בחלון אז אינו ניכר לכן מותר.
ובאשל אברהם להגה"ק מבוטשאטש זצ"ל (או"ח סימן קס"ז) כתב: שבשבת שירה נהג לשלוח על ידי קטן לתת חיטים לפני העופות.
ובספר נימוקי או"ח (להרה"ק ממונקטאש זצ"ל) תמה על המג"א, מדוע יגרעו העופות והציפורים מהכלבים שמתיר המג"א משום ורחמיו על כל מעשיו, והרי לאו דווקא בכלבים כתיב כן וגם בני כרכושתא שלא היה צורך בהם אמרינן בגמרא במסכת בבא מציעה (פ"ה) דרבי אמר עליהם ורחמיו על כל מעשיו כתיב, ופשיטא דשארי עופות יש מצוה לרחם עליהם ומעורר על ידי זה רחמי שמים למעלה, וכן לא גרע מנתינת מזון לנכרי דמותר מפני דרכי שלום, ומסיים דלאסור דבר זה אין שום טעם וסברה דגם נפש היפה יכול לסמוך על דברי ערוך השולחן דמתיר בימות החורף וגם הר"ן סבירה ליה כן, ובפרט בשבת שירה דמנהגם של ישראל תורה.

2. אם אכן עם ישראל היו נכנסים מיד לארץ ישראל היכן הם היו מקבלים את התורה?

"ויהי בשלח פרעה את העם ולא נחם אלוהים דרך ארץ פלישתים כי קרוב הוא כי אמר אלוהים פן ינחם העם בראותם מלחמה ושובו מצרימה" (יג יז)
החזון איש (או"ח סימן קכ"ה אות יא עמוד 428) תמה איך אמר הכתוב שהקב"ה הסיבם ללכת דרך המדבר רק משום החשש של "פן ינחם העם בראותם מלחמה", והלא כבר מראש אמר הקב"ה למשה רבינו שכאשר יצאו ממצרים יבואו להר סיני, כמ"ש (לעיל ג יב) "תעבדון את האלוקים על ההר הזה". ואם כן מוכרחים היו גם ללא סיבה זו, ללכת דרך המדבר כדי לקבל את התורה ולא היו יכולים ללכת דרך ארץ פלישתים.
וכתב החזו"א ליישב: שמפני הטעם של "פן ינחם העם", שהוצרך להסיבם דרך המדבר, לכך נבחר מתחילה הר סיני לקבל בו את התורה, ולולי הטעם של "פן ינחם העם", הייתה התורה ניתנת להם בארץ ישראל, ונמצא שמה שאמר "תעבדון את האלוקים על ההר הזה", הוא מחמת "פן ינחם העם".
ובאופן נוסף כתב ליישב, שכוונת הכתוב שלולי הטעם של "פן ינחם העם", היה הקב"ה מכניסם מקודם לארץ ישראל, ולאחר מכן היה מוציאם מהארץ ומקרבם אל הר סיני ונותן להם את התורה שם, וצריך עיון. ופי לדרכו השנייה, יש ליין מה הביאור בזה שאחר שהיו באים לארץ ישראל היה מוציאם מארץ ישראל להר סיני כדי ליתן להם את התורה שם, ומדוע לא היה נותן להם את התורה בארץ ישראל.

3. האם יש להכיר טובה לרופא שהתכוון לרפא חולה אבל הניתוח לא הצליח? הוכח מפרשת השבוע!

"ויסב אלוהים את העם דרך המדבר ים סוף וחמושים עלו בני ישראל מארץ מצרים" (יג יח).
מעשה בחולה שהיה צריך לעבור ניתוח לב פתוח. רופא מנתח, מנהל מחלקה מומחה, ניתח אותו, אך חלה טעות איומה. מאחר שבבית החולים היו שני חולים באותו שם, ורק על פי תעודת הזיהוי ניתן להבחין ביניהם, טעה הרופא וניתח את הראשון על פי הדיסק של החולה השני, והפך את המנותח לנכה לכל ימיו. החולה שקל בדעתו אם לתבוע את הרופא לדין. כי מצד אחד הוא מן הסתם יפוצה בממון רב והתביעה הממונית תעזור לו רבות להתפרנס בכבוד. אך מאידך מסתפק החולה כי אולי יגרם נזק רב לרופא שרצה בכל לב לעזור לו והסכים לנתחו חנם אין כסף, וקיבלו בלבביות יוצאת מהכלל ובסבר פנים יפות. והרי התורה דורשת מהאדם להכיר טובה כלפי מטיב והרופא רצה להטיב עמו אך טעה. אמנם התביעה היא נגד הממשלה ולא אישית כנגד הרופא, אולם אין ספק בדבר ששמו הטוב של הרופא יפגע קשות, וגם דמי הביטוח שלו לשנים הבאות יהיו גבוהים יותר, ולכן החולה מסתפק כיצד לנהוג?
תשובה: כוונתו של הרופא המנתח הייתה טובה, אך מעשיו לא היו נכונים. כי כאשר ישנם שני אנשים בעיר אחת עם אותו שם (למשל יוסף בן שמעון), אינם יכולים לגבות חוב זה מזה, ואם היו באותו מקום שנים ששמותיהם שווים ושמות נשותיהן שווין, אין מגרש אחד מהם אלא במעמד חבריו, שמא יכתוב גט ויוליכנו לאשת חברו ויגרשנה עליו, כמו שמבואר בדברי מרן בשולחן ערוך (אבה"ע סימן קכ ס"ג). ומבואר בשו"ת מהרש"ג (ח"ד סימן נג) דלכן לא נוהגים לקרא לשני אחים באותו שם, כדי שלא תצא תקלה בענייני צנועות כאשר שמותיהם שווים. והיו צריכים במקרה כזה להדליק את כל הנורות האדומות שבמחלקה וזאת לא עשו. אמנם האשמה היא גם על צוות בית החולים, אך בעיקר על מנהל המחלקה. ומאחר והוא לא היה זהיר הרי שהוא פשע, וחייב בדיני שמים.
ועיין בתוספות על דברי הגמרא במסכת בבא קמא (דף נו ד"ה כסויי כיסיתיה) שכתבו: וז"ל: אפילו במתכון לטובה, שלא ימהר לשרוף ויוכל הציל בעל הבית בתוך כך, מכל מקום בדיני שמים חייב, דאיבעי ליה לאזדהורי ולאסוקי אדעתיה שלא יבא לו הפסד בכך, עכ"ל. ואם כן לפי שיטת תוספות זו הרי הרופא חייב בדיני שמים למרות כוונתו להציל. ואם כן איך נאמר שהחולה חייב לו הכרת הטוב עבור הרעה שעשה לו בפשיעה. אמנם המאירי בגמרא במסכת בבא קמא (שם) חולק על התוספות וסובר שאם כוונת המציל הייתה לטובה אף שנעשה רעה פטור מדיני שמים, אך עדיין רחוקה הדרך בכדי שנאמר שחייבים לרופא זה הכרת הטוב.

הכרת הטוב - אפילו במקום פיקוח נפש

בפרשת בשלח (שמות יג יח) נאמר: וחמושים עלו בני ישראל מארץ מצרים. וכתב רש"י במקום: וחמושים מזויינים.
החתם סופר בספרו תורת משה (פרשת בשלח עמוד כב) הקשה: מכיוון שיצאו ישראל מזויינים למלחמה, מדוע בעמדם על הים ולא ידעו כיצד ינצלו ממצרים לא ציווה הקב"ה לבני ישראל שילחמו עם מצרים וה' ילחם להם, וינצחו ישראל בדרך הטבע. ולאיזה טעם עשה הקב"ה נס גדול שלא כדרך הטבע לקרוע להם הים ולנער פרעה וחילו בים?
תירץ החתם סופר: כי באמת מדרך המוסר איננו נכון שישראל בעצמם יעמדו נגד המצרים ללחום נגדם בחרב שבידם, כי אכסניה היו להם, ומפני כך ציווה הקב"ה "לא תתעב מצרי כי גר היית בארצו". ובירא ובאר דשתית מיא מיניה לא תשדי ביה קלא – באר ששתית ממנו מים אל תזרוק בו אבן, ולכן ציווה הקב"ה שיבואו בני ישראל בתוך הים ביבשה, ובקעו המים, ולא ילחמו בני ישראל בעצמם נגדם. וזה שחידש לנו פסוק זה, וחמושים עלו בני ישראל, כלומר אפשרות זו של מלחמה במצרים לא קיימת כלל. ואף שהיה מצב של פיקוח נפש גמור, אבל זה נוגד את דרך המוסר של הכרת הטוב, ולכן ימות ואל יכפור בטובה. אע"פ שמצרים הזיקו לישראל הרבה יותר ממה שהועילו להם, בכל זאת מעט התועלת וההנאה שהיה מהם אוסר אפילו במקום פיקוח נפש לכפור בטובתם, כ"ש שמחויב לוותר על ממון כדי לא לכפור בטובה.
ואולם יש לחלק בין העניינים, כי מצרים הייתה אכסניה לבני ישראל, ולכן הוזהרנו לא לתעב מצרי כי גר היינו בארצו. אף שמאידך הם עינו אותנו בצורה אכזרית ביותר, בכל זאת הטובה לא נמחקת מהעולם. מה שאין כן בענייננו, הרי הרופא לא עשה לחולה טובה, כי אם קיבלו בסבר פנים יפות ורצה לנתחו חנם, וביקש להטיב לו, אך הרצון הטוב לא הגיע מעולם לכלל מעשה, ונשאר רק ב"רצון טוב", אך המעשה היה רע מאד. ולכן לא ניתן ללמוד מהמצרים שחייבים אנו להם טובה. אך למרות כל זאת אם החולה מרגיש טובה למרות כל מה שעולל לו הרופא, לא יחשב שוטה אם לא יפרסמו לגנאי ברבים, ויוותר על הפיצוי.
לסיכום: הרופא מנתח שטעה וניתח חולה אחר, חייב בדיני שמים כי פשע, ואין חיוב של הכרת הטוב כלפיו, אך בכל זאת אם החולה 'בעל נפש' וחש בלבו הכרת הטוב, לא יחשב לשוטה אם יוותר לרופא. (שיעורי תורה לרופאים, חלק א סימן לה עמוד 113).

4. האם אדם יכול להשביע אדם אחר שעדיין לא נולד? הוכח מפרשת השבוע!

"וייקח משה את עצמות יוסף עמו כי השבע השביע את בני ישראל" (יג יט) איתא בגמרא במסכת סוטה (דף י"ג ע"א) הלך משה ועמד על שפת נילוס, אמר לו יוסף, יוסף, הגיע העת שנשבע הקב"ה שאני גואל אתכם, והגיעה השבועה שהשבעת את ישראל, אם אתה מראה עצמך מוטב, אם לאו הרי אנו מנוקים משבועתך, חזינן מזה שמשה רבינו נמי היה מושבע על שבועת יוסף.
והנה פסק מרן להלכה בשולחן ערוך (יו"ד סימן רכ"ח ס"ק ל"ה) אי אפשר להשביע הנולדים אחר זמן, אבל נדוי וחרם חל על דורות הבאים.

בשו"ת בית יהודה (חו"מ סימן א') הקשה: מהשבועה שהשביע יוסף הצדיק לאחיו להעלות את עצמותיו, ואשכחן דחלה השבועה גם על הנולדים כדמשמע בסוף פרק קמא דסוטה בהך דעמד משה רבנו ע"ה על שפת נילוס ואמר לו הגיעה השבועה שהשבעת את ישראל אם אתה מראה עצמך מוטב ואם לאו הרי אנו מנוקים משבועתך.
ומתרץ: דלא קשיא דהתם השבועה שהשביע יוסף לאחיו לא הייתה בסתם, אלא השביעם שישביעו לבניהם וכמ"ש רש"י ז"ל בפרשת בשלח במה שכתוב השבע השביע את בני ישראל וז"ל: השביעם שישביעו לבניהם ע"כ ור"ל דכל אב משביע את בנו הילוד כבר, אבל באמת השבועה של יוסף לא חל על משה.
ובתורה תמימה כתב דממה שהוכרחה המכילתא לדרוש דהשביע את בניו שישביעו לבניהם, ראיה דאין שבועה חל על הנולדים.

5. האם בזמן שבני ישראל היו במדבר היה בין השמשות?

"לא ימיש עמוד הענן יומם ועמוד האש לילה לפני העם" (יג כב).
המנחת חינוך (מצוה כד אות ב) כותב: שאמנם עם ישראל לא היו הולכים במסעותיהם בשבת, אבל בערב שבת היו הולכים עד שחשכה, ואפשר דגם בין השמשות היו הולכים, דהיו הולכים על פי עמוד הענן והאש, ועל פי ה' היו נוסעים, וספיקה קמי שמיא מי איכא. מבואר מדבריו של המנחת חינוך שכל עוד עמוד הענן ועמוד האש הלכו לפני עם ישראל, לא היה להם כלל זמן של "בין השמשות" – כי כאשר נסתלק עמוד הענן נגמר היום, והתחיל הלילה עם עמוד האש.
וקשה על דבריו ממה שנאמר בגמרא במסכת שבת (דף כג ע"ב) מובא ברש"י (כאן) שעמוד הענן היה משלים לעמוד האש, ועמוד האש משלים לעמוד הענן, שעד שלא שקע זה עלה זה, והיו משמשים בערבוביה.
ואולי יש לומר שבאמת היו משמשים בערבוביה עד הזמן שהענן נסתלק, וכאשר נסתלק הענן ועמוד האש שימש לבד נגמר היום, והתחיל הלילה, וצריך עיון.

6. איך אמרו חז"ל שקריעת ים סוף וזיווג קשים להקב"ה וכי יש כזה מושג קשה אצל הקב"ה?

אמרינן בגמרא במסכת סוטה (ב' ע"א): אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן וקשין לזווגן כקריעת ים סוף שנאמר אלוהים מושיב יחידים ביתה מוציא אסירים בקושרות.
והקשו המפרשים: איך שייך לומר קשה אצל הקב"ה וכי יש כזה מושג אצלו קשה, ועוד קשה מדוע הקושי לזווג זיווגים דומה לקריעת ים סוף, מה הקשר בין אחד לשני?
תוספות הרא"ש בגמרא במסכת סוטה (דף ב' ע"א) מתרצים: דלהכי מדמי ליה לגאולת ישראל ממצרים משום דכי היכי דהתם הרג למצרים וטבעם בים כדי להציל ישראל כן הורג בעלה של זו ואשתו של זה ומזווגן יחד דבזוג שני מוקמינן לה.
ועוד נראה לבאר: הא דאמרו חז"ל בגמרא במסכת סוטה (דף ב' ע"א) וכן בגמרא במסכת סנהדרין (דף כ"ב ע"א) קשה לזוגם כקריעת ים סוף, וכן אומרים בגמרא במסכת פסחים (דף קי"ח ע"א) קשים מזונותיו של אדם כקריעת ים סוף, לזאת יחרד כל לב, האם יש דבר קשה לפניו יתברך, מי שבלא עמל ובלא יגיעה ברא העולמות יש מאין, יקשה לפניו קריעת ים סוף, או לזווג זווגים, או לפרנס את כל האדם, אך הוא, כי בקריעת ים סוף היה קטרוג שרו של מצרים, משוא פנים יש בדבר כו'. וגם המרו על ים בים סוף כו', על כן, היה קשה לפניו יתברך לעשות ניסא לשקרי, עד פשפש ומצא עזר כנגדם, ועל דרך זה הוא בזיווגים, כי יתפרדו הזוגות במעשיהם, ונמנע זווגם, להיות אחד צדיק ואחד רשע, וכן במזונותיו של אדם, הוא מקפחם על ידי מעשיו, כך כתב באלשיך הקדוש בפרשתן פרק י"ז.
וכעין זה כתב הערוך לנר בגמרא במסכת סנהדרין (דף כ"ב ע"א) עפ"י מה דאמרינן פ"ב דנדה ואלו צדיק ורשע לא קאמר משום דהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, הרי אף דהקב"ה יודע עתידות לא רצה לגלות מחשבתו בזה והנה בים סוף אמרינן שמדת הדין קטרגה הללו עובדים ע"ז כו' והציל אותן הקדוש ברוך הוא משום שידע שסופן לחזור למוטב ויקבלו התורה והצריך בזה לגלות דעתו לעניין צדיק ורשע וכמו כן הוא לעניין זיווג לפי מעשיו דאם היום צדיק ולמחר נעשה רשע א"כ צריך זיווג רשעת לפי מעשיו וכן איפכא אם עכשיו רשע ולבסוף נעשה צדיק צריך צדקת לפי מעשיו וא"כ גם בזה צריך הקדוש ברוך הוא לגלות עתידות מעניין רשע וצדיק ולכן קשה כקריעת ים סוף, וכעין זה כתב בקרן אורה בגמרא במסכת סוטה (דף ב' ע"א).
המהרש"א בחידושי אגדות בגמרא במסכת סנהדרין (דף כ"ב ע"א) מתרץ: דאיירי בזווג שני שהוא ביטול הגזרה והמזל לפי מעשה האדם כדאמרינן בריש סוטה דזווג שני הוא לפי מעשיו כן היה קריאת ים סוף ביטול הגזרה ומערכת השמים לפי מעשה ישראל ורשעת המצריים.
הפנים יפות בפרשת בהעלותך מתרץ: שהקושי הוא שהרי היה תנאי עם הים שחייב להיבקע, ומה מתווכח עכשיו, וכן הוא בזיווג אף דכתיב מה' אשה לאיש ואחז"ל בגמרא במסכת סוטה (דף ב' ע"א) שמכריזים קודם לידתו בת פלוני לפלוני, ואז עיקר קושי הזיווג הוא קודם החופה כמ"ש חז"ל בגמרא במסכת שבת (דף ק"ל ע"א) דלית כתובה דלא רמי בה תגרא, והיינו בשעת כתיבת כתובה קודם החופה אף שדרך לכתוב תנאים ראשונים בשעת שידוכן אעפ"כ רמי בו תגרא בשעת כתיבת הכתובה, והיינו דאמר כקריעת ים סוף דאף שהיה עמו תנאי בשעת הבריאה, אפ"ה הוצרך לרוח קדים עזה עד שנבקע.

7. כיצד משה בקע את ים סוף האם עם היד או עם המטה? הוכח מפרשת השבוע!

"ואתה הרם את מטך ונטה את ידך על הים ובקעהו ויבואו בני ישראל בתוך הים ביבשה" (יד טז)
במדרש רבה (שמות כא ט) מובא שטענו המצרים שמשה לא יכול לעשות כלום בעצמו אלא ע"י המטה, שהרי בו הכה את היאור, ובו הביא את כל המכות. וכאשר באו ישראל לתוך הים והמצרים עומדים מאחוריהם, אמר הקב"ה למשה 'השלך את מטך' שלא יאמרו אילולי המטה לא. היה יכול לקרוע את הים, שנאמר "הרם את מטך". (ועיין בכלי יקר כאן שביאר מדוע דווקא בקריעת ים סוף היה צריך לסלק את המטה.)
מבואר מהמדרש שבאמת לא השתמש משה עם המטה כדי לבקוע את הים, אלא אם היד בלבד, וכפי שנראה מהמשך הפסוקים, שהרי בהמשך פסוק זה נאמר: "ונטה את ידך", ולהלן (פסוק כא) נאמר "ויט משה את ידו על הים", וכן להלן לאחר שהים נבקע וכאשר הים חזר, נאמר (פסוק כז) "ויט משה את ידו". (אף ברבנו בחיי פירש כך, וכן הוא בפירוש הרא"ש.)
וכן בחזקוני פירש כן, וכתב: שהלשון 'הרם' הוא מלשון הסרה וסילוק, כמו שנאמר 'וממנו הורם התמיד', 'הרימו מכשול מדרך עמי', 'והרים העטרה', כלומר הסר את מטך ובנטיית ידך גרידא תבקע את הים.
ואולם במכילתא (סוף פרשת בשלח פרשה ו) נראה שהיכה עם המטה את הים, שמובא שם "המטה הזה הביא עשר מכות על המצרים במצרים ועשר על הים", וכן נראה מהמדרש תנחומא (ואתחנן ו) שמשה הלך לים הגדול שיבקש עליו רחמים מה' שיכניסנו לארץ, והשיב לו הים: "בֶּן עַמְרָם, מָה הַיּוֹם מִיּוֹמַיִם, הֲלֹא אַתָּה בֶּן עַמְרָם, שֶׁבָּאתָ עָלַי בְּמַטְּךָ וְהִכִּיתַנִי וְחִלַּקְתָּ לְשָׁנַיִם עָשָׂר שְׁבִילִים".
וכן מבואר באבות דרבי נתן (פל"ג ב) "נטל משה מטהו והכה על הים ונעשה הים נקבים", וכן הוא בתרגום יונתן על פסוק זה שתירגם: "ואנת ארום ית חוטרך וארכין ית ידך ביה על ימא ובזעיה", וכן להלן (פסוק כא) תירגם: "וארכין משה ית ידיה על. ימא בחוטרא רבא ויקירה. (וראיתי שדנים איך משמע בלשון התרגום אונקלוס שאת הפסוק 'הרם את מטך ונטה את ידך', תירגם "טול ית חוטרך וארם ית ידך", שלכאורה זה ההיפך מלשון התורה, שאמרה לשון הרמה על המטה ולא על היד.)
ומעשה שאירע עם הגר"א זצ"ל (מובא בקונטרס צפה ביציאת מצרים שנדפס בסוף תהילים עם פירוש שערי פרנסה טובה, ירושלים תשכ"ה עמ' ב וכן מובא בשם הגר"א בספר תכלת מרדכי למהרש"ם), נראה שלמד כמדרשים שמשה לא הכה עם המטה, שבימי הגר"א ז"ל אירע מעשה שהייתה מצויה אבן קטנה באיזה בית ברוסיה, ויוחסו לה סגולות יוצאות מן הכלל, והם לא ידעו את טיבה.
לאחר שחוקרי הטבע ברוסיה נלאו למצוא פתרונה, פנו לחבריהם חכמי הטבע באשכנז, לחפש פתרון לטבעה של אבן זו, גם מחכמי המדע באשכנז נעלם הדבר, והם עמדו להחזירה לרוסיה. לפני החזרת האבן יעץ להם מנדלסון שר"י (מאבות תנועת ההשכלה הארורה) לפנות להגר"א ז"ל ששמו נודע לתהילה כבקי בכל שבע החכמות (וכוונתו הייתה כדי ללגלג עליו שבוודאי לא ידע פשרה של אבן זו) והם נענו לו. הגר"א גילה באזניהם שטבעה של אבן זו הוא שנפירונון, שטבעו לחלק מים למרכיביו השונים מבחינה כימית, ובילקוט שמעוני כתב: (ישעיה פרק נ"ד רמז תעח) שסנפירנון זה ספיר, וזו אבן שכשמכים עליה בפטיש אינה נשברת, וכתב הרד"ק שם שזו אבן היהלום. והם נוכחו לדעת בגדלותו של הגר"א גם בחכמות הטבעיות. משנודע הדבר למנדלסון הפגין את דעותיו הכוזבות להכחיש את נס קריעת ים סוף, בטענה שמטהו של משה סנפירונון היה כדברי חז"ל במדרש תנחומא (פרשת וארא) ומובא ברש"י להלן (יז ו) והוא שבקע את הים באופן טבעי ולא באופן נסי. משנודע הדבר להגר"א שלח לו בזה הלשון: אפיקורס שכמותך בתורה הקדושה נאמר 'הרם את מטך', הרם כלומר סלקהו מן הצד, כמו הרימו מתוך העדה בפרשת קרח, שבפירושו הבדלו, ונטה את ידך. ולא את המטה על הים ובקעהו, והוא נס קריעת ים סוף. (וראה אריכות בזה בספר נפלאות מתורת השי"ת מאמר טבעת חותמו של עולם פרק פ"ב).

8. מדוע הנשים אמרו שירה רק על כך שהסוסים טבעו בים ולא על זה שהם נגאלו?

"ותען להם מרים שירו לה' כי גאה גאה סוס ורכבה רמה בים" (טו כא).
והקשו החתם סופר, בתפארת יהונתן, ובדברי דוד לטורי זהב: מדוע הנשים אמרו דווקא שירה על זה שסוסי פרעה טבעו בים, ולא אמרו שירה על גאולת עצמן?
ואפשר לומר על פי מה שכתב המזרחי וכן בדברי דוד לטורי זהב דאיתא במכילתא על הפסוק "ותען להם מרים" מגיד הכתוב שכשם שאמר משה שירה לאנשים, כך אמרה מרים שירה לנשים, והמכוון מדבריהם, לפי דעתי הוא, להודיע שלא הפסוק הראשון בלבד אמרה מרים עם הנשים, אלא כשם שאמר משה כל השירה כלה לאנשים, כך אמרה מרים כל השירה כלה לנשים, אלא שהכתוב קצר וכתב הפסוק הראשון ממנה, והשאר סמך על השירה הנזכרת.
בפרדס יוסף (בפרשת השבוע) מתרץ בשם הבית יצחק: הרי כל המטרה של יציאת מצרים זה היה כדי לקבל התורה כמו שנאמר בפרשת שמות (פרק ג) "בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלוהים על ההר הזה", אם כן בשלמה הגברים אמרו שירה על הצלת עצמם שהם יקבלו את התורה, אבל הרי נשים לא רצו לשמוח ולומר שירה, שהרי הם לא קבלו את התורה ובלי תורה מה השמחה, אבל כשראו שסוסי פרעה טבעו בים, נתקשו הנשים מדוע נגזר מיתה על הסוסים מה עשו הסוסים, הרי רק המצריים עשו צרות לישראל ומדוע נענשו הסוסים, אלא מזה דחזינן שנענשו גם הסוסים רואים שמי שמסייע לשני הויה כמו שהוא עשה את הדבר, ולכן הסוסים שהם סייעו למצרים שהרי המצריים רכבו עליהם לכן נענשו, וכשראו הנשים את זה התחילו לומר שירה, שהרי אומרת הגמרא במסכת ברכות (דף י"ז ע"א) שנשים מקבלות שכר בגלל שהם מסייעים לבעליהם בלימוד תורה. וכן אומרת הגמרא במסכת סוטה (דף כ"א) אמר ליה רב לרבי חייה נשים במאי זכיין? באקרויי בנייהו לבי כנישתא, ובאתנויי גברייהו בי רבנן, ונטרין לגברייהו עד דאתו מבי רבנן. אם כן נמצא דמסוסי פרעה ילפינן דלנשים יש נמי חלק בתורה, ובזה מובן מדוע כתוב "ותען" להם מרים דלכאורה קשה מי שאל אותם שאלה שהיה צריכים לענות, אלא שהגברים אמרו לנשים שאין להם לומר שירה כיון שהם לא שייכים בתורה, ועל זה ענתה להם מרים שירו לה' אנו כן יכולים לומר שירה, משום דמסוסי פרעה חזינן שמי שעוזר לשני הויה כמו השני שעושה את הדבר.
ובזה הסביר הפני מנחם: זה מה שכתוב בשיר השירים (א' ט) "לסוסתי ברכבי פרעה דימיתיך רעיתי" דלכאורה קשה מדוע דמתה האשה לסוסי פרעה, מה הדמיון? אלא הכוונה לומר לנו שכמו שסוסי פרעה נחשבו כמו המצריים ממש מכיוון שהם סייעו להם. אותו הדבר רעיתי שמסייעת בבית לגדל את הילדים ועוזרת לבעל זה בדיוק כמו שלמדה בעצמה.
ר' יהונתן אייבשיץ (בספרו תפארת יהונתן) מבאר: לאנשים היה ההצלה נס, כי לא היה להם זכות להינצל, רק בשביל נשים צדקניות נגאלו, אבל בנשים היו בידם זכות, אם כן עיקר הנס היה להם טביעת מצרים, ולכך שררו רק על טביעת מצרים.
עוד מתרץ ר' יהונתן אייבשיץ (בתפארת יהונתן): כיון שהמצרים לא גזרו להשליך, רק את הזכרים ליאור, אם כן מסתמא ראו שאין הבנות לוקים במים, לכן לא היה להם לומר שירה על שניצלו לכן לא אמרו שירה על גאולת עצמן, רק על זה שסוסי פרעה טבעו.

9. האם מותר למחוק שם ה' המפורש לצורך פיקוח נפש? הוכח מפרשת השבוע!

"ויצעק אל ה' ויורהו ה' עץ וישלך אל המים וימתקו המים שם שם לו חק ומשפט ושם נסהו" (טו כה).
בתרגום יונתן בן עוזיאל כתב: שמשה רבינו כתב על העץ את שם המפורש (שמא רבא ויקירה) והשליך אל המים.
ובשו"ת מנחת הקומץ (לרבי קלונימוס קלמן צוקרמן הי"ד אב"ד יאבלאנאב גליציה, נעקד עקדה"ש בשואה – ח"א סימן יג) הקשה: הרי אסור למחוק את שם השם, וכל מי מוחקו עובר בלאו שנאמר "לא תעשון כן לה' אלוקיכם", ואם כן איך כתב משה רבינו את השם המפורש על העץ והשליך למים, הרי המים מוחקים את השם?
וניסה לתרץ שעשה כן משה, כיון שהיה חשש סכנת נפשות שהיו צמאים למים ולא היו יכולים לשתות המים המרים, ופקוח נפש דוחה אפי' שבת החמורה. אולם מיד הוא דוחה זאת מכיוון שלפי זה צריך להבין את דברי הגמרא במסכת סוכה (דף נג ע"ב) מדוע דוד המלך הסתפק האם לתת את החתיכת חרס עם שם המפורש על פי התהום, עד שאחיתופל אמר קל וחומר מסוטה דמותר למחוק את השם כדי לעשות שלום בין איש לאשתו, כל שכן שמותר לצורך כל העולם, ומדוע לא פשט ממשה רבינו דלצורך מותר, דהוי פיקוח נפש, ומזה מוכיח שבכל אופן יש איסור. וכתב ליישב את הדברים על פי דברי רש"י בגמרא במסכת ערכין (דף ו ע"א ד"ה שם) שעל גבי קורות וכלים לא קדוש דלא הוי מקומו.
ולפי זה ניחא מה שמשה רבינו כתב את השם המפורש על העץ, אבל בכל אופן נשאר קשה מה נסתפק דוד המלך. והביא שבשו"ת בית יצחק (או"ח סימן י) התקשה בזה, ותירץ דאמנם על כלי אין איסור דאורייתא אבל יש איסור דרבנן, ודוד היה צריך את הקל וחומר מסוטה משום הגזירה דרבנן שאוסרת.
ולפי דבריו כתב שכיון שבזמן משה רבינו לא היה את הגזירה דרבנן, הלכך כתב דלא הוי קדוש. וכתב עוד שם דבלאוו הכי קודם מתן תורה לא היה עדיין את האיסור של "לא תעשון כן לה' אלוהיכם", ועי"ש.
ועיין עוד בערוך לנר על דברי הגמרא במסכת סוכה (שם) ובשו"ת טוב טעם ודעת לרבי שלמה קלוגר זצ"ל (מהדו"ק סימן רל"ט), וכן באגרות משה (או"ח א' סימן ה-ו-ז) וכן (או"ח ד' סימן ח) ושו"ת מנחת יצחק (ח"ג סימן ג) מה שמביא משו"ת חזון נחום (סימן ו), לגבי חולה במחלה מדבקת האם חייב להניח תפילין, שהדרך הוא שכל הדברים שבאים במגע אם חולה זה דינם לשריפה, ועיין בשו"ת משנה הלכות (ח"ה סימן קכ"א) שהביא נידון זה וכתב: שכשהיה במחנות של הגרמנים ימ"ש בשואה, הבאנו תפילין אתנו ועשינו כל מה שבידינו להניח תפילין ככל האפשר באותן המקומות וברור הי' כברור השמש בצהרים שאם תפשו התפילין מאתנו שרפו אותם באש ואפילו הכי כל מי שהיה יכול הביא אתו תפילין.

10. איך היה מותר לאכול מהמן הרי אסור ליהנות ממעשה ניסים?

"ויאמר ה' אל משה הנני ממטיר לכם לחם מן השמים" (טז ד)
והקשה החיד"א בנחל קדומים (בפרשת השבוע): יש לעיין איך בכלל היה מותר לעם ישראל לאכול מהמן, והרי המן היה ממעשה ניסים, והרי קימ"ל בדברי רש"י בגמרא במסכת תענית (דף כ"ד ע"א ד"ה אלא כאחד מעניי) שאסור לאדם ליהנות ממעשה ניסים, משום שמנכים לו מהזכיות שלו?.
החיד"א בספרו נחל קדומים מתרץ: באמת אסור לאדם ליהנות ממעשה ניסים, והמן היה מעשה ניסים, ולכן אמרו איש אל אחיו "מן הוא" ראשי תיבות מעשה ניסים הוא, כי לא ידעו מה הוא אי שרי ליהנות כיון דהויה מעשה ניסים, ויראה דמשום פקוח נפש ודאי שרי ליהנות, ובמדבר לא היה להם מה לאכול ופקוח נפש דוחה כל התורה. ולפי זה מבאר החיד"א: מה שהתורה כתבה בפרשת עקב "ויענך וירעיבך ויאכילך את המן", לכאורה צריך להבין מדוע צריך לכתוב דבר זה? אלא הכוונה היא לומר: "ויענך" - שהיית בגדר של עינוי ורעב, ואז עם ישראל נכנס לגדר של פיקוח נפש, ולכן ויאכילך את המן והיה מותר לאכול ממעשה ניסים.
עוד מתרץ החיד"א בספרו נחל קדומים: שכאן היה לעם ישראל היתר בפירוש דכתוב "הנני ממטיר לכם לחם מן השמים" לכם לעצמכם.
הגרצ"פ פראנק זצ"ל בספרו מקראי קודש (חנוכה סימן ז ס"ק ב') מתרץ: כל מה שאסור ליהנות ממעשה ניסים, דווקא יחיד משום שמנכים לו מזכיותיו, אבל בציבור דאין מנכים שפיר מותר ליהנות.
ועוד נראה לתרץ: על פי מה שכתב בישועות יעקב (או"ח סימן תרפ"ב) שרק על נס נסתר מנכים לאדם מהזכיות, מה שאין כן על נס גלוי ומפורסם שהכל מכירים שמאת ה' היה דבר פלא שכזה, אם כן זכה האדם שעל ידו התפרסם שמו של הקב"ה, ומשום כך לעומת מה שמנכים מזכויותיו עקב הנס שנעשה עמו הרי נוספה לו זכות חדשה שעל ידו התפרסם שמו של הקב"ה.

11. איזה ברכה ברכו על המן?

"ויאמר ה' אל משה הנני ממטיר לכם לחם מן השמיים ויצא העם ולקטו וכ"ו "בין הערביים תאכלו בשר ובבקר תשבעו לחם וידעתם כי אני ה' אלוהיכם"
רבינו בחיי על הפסוק 'ובבקר תשבעו לחם וידעתם כי אני ה' אלוהיכם' כתב: שתברכו את שמי על המזון. כעניין שכתוב: (דברים ח' י') "ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלוהיך", ומכאן אמרו רז"ל: (ברכות מח' ב') משה תיקן להם לישראל ברכת הזן בשעה שירד להם המן, ומזה אמרו ברכת המזון דאורייתא, אבל ברכת המוציא דרבנן, מקל וחומר ומה כשהוא שבע מברך כשהוא רעב על אחת כמה וכמה.
איתא במדרש רבה (בשלח כה') : ראה מה עשה (הקב"ה) לישראל בעוה"ז שהוריד להם המן שהיה בו מכל מיני מטעמים והיה כל אחד מישראל טועם כל מה שהיה רוצה, שכן כתיב (דברים ח') : זה ארבעים שנה ה' אלוהיך עמך לא חסרת דבר, מהו 'דבר'? כשהיה מתאווה לאכול דבר והיה אומר בפיו אילולי היה לי פטמא אחת לאכול מיד היה נעשה לתוך פיו טעם פטמא, 'דבר' היו אומרים והקדוש ב"ה עושה רצונם, אמר ר' אבא אף דבר לא היה אומר בפיו אלא חושב בלבו לומר מה שנפשו מתאווה, היה הקב"ה עושה רצונו והיה טועם טעם מה שהיה מתאווה, תדע לך שהוא כן שכן אמר יחזקאל (יחזקאל טז') : ולחמי אשר נתתי לך סולת ושמן ודבש האכלתיך, כתוב אחד אומר: הנני ממטיר לכם לחם מן השמים, וכתוב אחר אומר וטעמו כצפיחית בדבש, ואומר (במדבר יא' ח') : והיה טעמו כטעם לשד השמן, כיצד מתקיימים שלושת הכתובים הללו, בחורים היו טועמן טעם לחם, זקנים טעם דבש, תינוקות טעם שמן.
והנה אחר שבני ישראל אכלו את המן הם ברכו ברכה אחרונה כמבואר בגמרא אמר רב נחמן משה תיקן להם ברכת הזן בשעה שירד להם מן, יהושע תקן להם ברכת הארץ כיון שנכנסו לארץ, דוד ושלמה תקנו בונה ירושלים, דוד תקן על ישראל עמך ועל ירושלים עירך, ושלמה תקן על הבית הגדול והקדוש. הטוב והמטיב ביבנה תקנוה כנגד הרוגי ביתר דאמר רב מתנא אותו היום שניתנו הרוגי ביתר לקבורה תקנו ביבנה הטוב והמטיב הטוב שלא הסריחו והמטיב שניתנו לקבורה.
והנה פסק מרן להלכה בשולחן ערוך (סי' קפח' סע"א) וכן פסק הרמ"א (סימן רטו' סע"א) ששלוש ברכות ראשונות של ברכת המזון הם מדאורייתא וברכה רביעית היא מדרבנן. ולכן אנו אומרים בסוף ברכה שלישית 'אמן' בכדי להפריד בין ברכות דאורייתא לדרבנן. אע"פ שאנו סוברים שאין אדם עונה אחר ברכות עצמו 'אמן', הכא שאני, בשביל להפריד בין הברכות דאורייתא לברכת הטוב שהיא מדרבנן.

נחזור לענייננו, כתוב בגמ׳ שמשה תקן להם לישראל ברכת הזן בשעה שירד להם מן. והקשה בספר ׳גיליוני הש״ס׳, הרי המן לא היה מ-ה׳ מיני דגן ומדוע ברכו עליו ברכת המזון, ואפי׳ אם היה בו טעם לחם, הרי על טעם בלבד אין חיוב ברכת המזון?

ותירץ דהנה בספר במדבר כתוב במתאוננים (במדבר יא׳ ה׳): זָכַרְנוּ אֶת הַדָּגָה אֲשֶׁר נֹאכַל בְּמִצְרַיִם חִנָּם אֵת הַקִּשֻּׁאִים וְאֵת הָאֲבַטִּחִים וְאֶת הֶחָצִיר וְאֶת הַבְּצָלִים וְאֶת הַשּׁוּמִים: שואלת הגמ׳ ביומא (עה׳ ע״א), מדוע הם התלוננו דוקא על חמשת סוגי המאכל הללו, ועוד שהרי יכלו היו לטעום במן כל טעם שרצו. הגמ׳ מביאה שם מחלוקת בביאור הדבר, רבי אמי ורבי אסי חד אמר טעם כל המינים טעמו במן [אך] טעם חמשת המינים הללו לא טעמו בו [ומבאר רש״י מדוע הם לא טעמו את ה-ה׳ מינים הללו במן, לפי שהם מזיקים לנשים מעוברות ומיניקות] וחד אמר טעם כל המינים טעמו טעמן וממשן [המן היה נהפך בפה למה שרצו לטעום] והללו [ה׳ המינים הללו טעמו רק את] טעמן ולא ממשן [שהטעם בלי ממשות אינו מזיק למעוברות ומיניקות – מהרש״א]. עכ״פ מבואר מכאן שלחד מ״ד טעמו כל המינים במן טעמן וממשן וא״כ היה ממש לחם. וא״כ רב נחמן סובר כמ״ד הזה ולכן ברכו על זה ברכת המזון.

בספר תורה שלמה (בשלח – מילואים יד׳) כתב שמצא בילקוט תימני (כ״י): מנין שמברכים על המן ברכת המזון, שנאמר (תהלים פרק עח׳) וַיַּמְטֵר עֲלֵיהֶם מָן לֶאֱכֹל וּדְגַן שָׁמַיִם נָתַן לָמוֹ. ונאמר (במדבר פרק יח׳) כַּדָּגָן מִן הַגֹּרֶן וגו׳. דגן מדגן בגזירה שווה. מבוא׳ שס״ל שהיה חיוב ברכת המזון על המן מדאורייתא משום שהיה לו דין דגן, עכ״ד.

בספרים ישנו נידון רחב, מה ברכו בני ישראל על המן קודם שאכלוהו, דהרי ברכת המוציא לחם מן הארץ לא שייך כאן, מפני הקב״ה הוריד להם את הלחם מן השמים. וכך בנשמת אדם (כלל קנב׳), שכתב לבאר, לעניין לולב שגדל בעציץ שאינו נקוב אם כשר לד׳ מינים. וכן לעניין תבואה שגדלה בעציץ שאינו נקוב, מסתפק בירושלמי (כלאים פ״ז ה״ו) אם מברך עליה המוציא, אע״פ שמבוא׳ בברכות (מ״ז ע״ב) שמברך עליה ברכת המזון. ומביא ראיה מהא שמשה תקן ברכת הזן על המן אף על פי שבוודאי לא ברכו לפניו ׳המוציא לחם מן הארץ׳, מפני שאינו גדל בארץ.

ואי אפשר לומר שלא ברכו לפניו כלל וכמו שאמרנו לעיל, והוא מדברי הגמ׳ בברכות (לה׳ ע״א), ומה כשהוא שבע וכו׳. סברה הוא: אסור לו לאדם שייהנה מן העולם הזה בלא ברכה. תנו רבנן: אסור לו לאדם שייהנה מן העולם הזה בלא ברכה, וכל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה – מעל. מאי תקנתיה – ילך אצל חכם. – ילך אצל חכם – מאי עביד ליה? הא עביד ליה איסורא! – אלא אמר רבא: ילך אצל חכם מעיקרא וילמדנו ברכות, כדי שלא יבא לידי מעילה. אמר רב יהודה אמר שמואל: כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה – כאילו נהנה מקדשי שמים, שנאמר: (תהלים כ״ד) לה׳ הארץ ומלואה. רבי לוי רמי: כתיב לה׳ הארץ ומלואה, וכתיב: (תהלים קט״ו) השמים שמים לה׳ והארץ נתן לבני אדם! לא קשיא, כאן – קודם ברכה, ע״ש עוד. וממילא אם משה תקן להם ברכת הזן לאחר אכילת המן כשהם שבעים ק״ו שבירכו קודם גם.

הספורנו (שמות טז׳ כז׳) כותב, שבלקיטת המן בשבת היה איסור משום עוקר דבר מגידולו, דהיינו תולש. א״כ לפי״ד המן נגמר להיות מאכל אדם אחר שהותו על הארץ זמן מה, ע״ש. א״כ אפש״ל שלדעת הספורנו ברכו ׳המוציא לחם מן הארץ׳. ולפי דברי הספורנו גם לא קשה קושיית ה׳גליוני הש״ס, מפני שנתהווה המן להיות מאכל אדם אחר שהותו על הארץ זמן מה וממילא נחשב כחמשת מיני דגן ומברכים עליו ברכת המזון. (עי׳ בהגה״ה לספר פסקי תשובה סי׳ רפ׳).

השדי חמד (מערכת כ׳ כלל ק׳) העיר על דברי הנשמת אדם שכתב שלא ברכו על המן המוציא לחם מן הארץ מפני שאינו גדל בארץ. מדברי הירושלמי ברכות (פ״ו ה״א) תני, כל שאומר אחריו שלש ברכות אומר לפניו ׳המוציא לחם מן הארץ׳, א״כ לפי״ד איך ברכו על המן ברכת המזון כשלא ברכו לפניו ׳המוציא׳? וכתב ליישב, דבירושלמי כתוב, כל שמברך אחריו ג׳ ברכות אומר לפניו ׳המוציא לחם מן הארץ׳ כלומר אחר שתקנו כל הג׳ ברכות (משה – הזן. יהושע – על הארץ. דוד ושלמה – בונה ירושלים) אז תקנו לברך לפניו ׳המוציא׳, אבל בירידת המן תקן להם משה רק ברכת הזן דהיינו ברכה אחת בלבד, אז לא היה התקנה שתהיה הברכה שלפניו ׳המוציא׳. ולכך לא ברכו לפני המן המוציא לחם מן הארץ אף שברכו אח״כ ברכת הזן.

בהמשך פרשת המן (שמות טז׳ לג׳) כתוב: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל אַהֲרֹן קַח צְנִצֶנֶת אַחַת וְתֵן שָׁמָּה מְלֹא הָעֹמֶר מָן וְהַנַּח אֹתוֹ לִפְנֵי ה׳ לְמִשְׁמֶרֶת לְדֹרֹתֵיכֶם: כתב הרמ״ע מפאנו (מאמרי שבתות ה׳ ח״ו): מסתברא שאדם הראשון יהיה בעל הבית באותה סעודה (לעתיד לבוא בסעודת לוויתן דמסתמא הסעודה תהיה בפת) והוא יברך לכל המסובים על המן אשר בצנצנת, ׳ברוך המוציא לחם מן השמים׳, ע״ש.

אך בספר בני יששכר (מאמרי השבתות מאמר ג׳ – ברכת שבת) כתב שאכלו את המן בלא שבירכו בתחילה עליו, וז״ל: והנה דכירנא כשהייתי מסתופף בצל קדשו של כבוד מחותני הרב הקדוש מהרצ״ה מזידיטשוב זצוק״ל נפל מילתא בפומיה לחקור האיך היה ברכת המן, ואני הייתי משיב שמצאתי כך להרמ״ע דלעתיד יברכו המוציא לחם מן השמים, ונפל ויכוח בדבר בין החברים, נענה אחד מן החברים הלא הוא הרב המקובל מו״ה ישראל דוב זללה״ה אשר כמדומה לא בירכו ברכה על המן כל עיקר כיון שהוא לחם אבירים נבלע באיברים (כדאיתא ביומא עה: דאמרינן שם, שכתוב על המן בספר תהלים (עח׳ כה׳ – לחם אבירים אכל איש וגו׳) לחם שמלאכי השרת אוכלים אותו וכו׳, אלא מה הפירוש ׳לחם אבירים׳? לחם שנבלע במאתיים וארבעים ושמונה אברים, דהיינו ש׳אבירים׳ מלשון אברים וכך היה נקרא המן שנבלע כולו באברים של הגוף, ע״ש) שלא היה בו בירור, כי כל עיקר הברכה לברר ניצוצין ולהפרידם מן הפסולת, ובמן לא היה פסולת, ונהניתי מאד כי לדעתי הדברים קרובים אל האמת, והייתי מתמיה לפי זה על הקדוש מהרמ״ע שכתב שנצטרך לברך עליו לעתיד לבוא. ע״ש עוד. ובסוף הדברים כתב: ולפי״ז יש לפרש ג״כ (בדרך אפשר) הגם שלא היו מברכין על המן במדבר בימות החול, אבל בשבת להיות דהאכילה היא בקדש וכו׳, הוצרכו לברכה, זה הכוונה לפי״ז ויקדש אותו קדשו בברכה, (זהו בדרך אפשר), ע״ש.

בספר ברכת אהרן (ברכות, מאמר פה׳) הביא ראיה לדבריו שלא ברכו קודם אכילת המן, מלשון הגמ׳ בברכות (שם) אסור לו לאדם שייהנה מן העולם הזה בלא ברכה וכל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה מעל. משמע מלשון הגמ׳ דהחיוב ברכה לא שייך רק בנהנה מן העולם הזה והמן לא היה מהעולם הזה אלא מהעולם הבא כדאיתא במהרש״א במס׳ חגיגה (יב׳ ע״ב). ולפי״ז לא היה בו חיוב ברכה. ולפי״ז מבאר את הפסוק (שמות פרק טז׳) וַיִּרְאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל אָחִיו מָן הוּא כִּי לֹא יָדְעוּ מַה הוּא וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֲלֵיהֶם הוּא הַלֶּחֶם אֲשֶׁר נָתַן ה׳ לָכֶם לְאָכְלָה: הכוונה ששאלו מה הוא כדי לדעת איזה ברכה יש לברך עליו, כיון שהיו מרגישים בו טעמים שונים ולא ידעו איזה ברכה תצדק עליו, והשיב להם משה, הוא הלחם אשר נתן ה׳ לכם לאכלה, היינו כי זה הלחם אשר השפיע לכם ה׳ ממעון קדשו ואין עליו חיוב ברכה כלל, וכאמור.

וכן בספר נפש חיה (או״ח סי׳ רד׳ יג׳) כתב: ובכתבי אגדה שלי מילדותי הטעמתי עוד, (מדוע א״צ לברך לפני אכילת המן) כי בכל דבר שבא בהשתדלות ויגיעת האדם שיכול הטועה לומר כוחי ועוצם ידי עשה לי כל זה, התקינו ברכה עליה להודיע כי הכל מאתו יתברך, לא כן במה שהיא למעלה מהטבע (כהמן), שאכילתה היא הילולה.

החזו״א (או״ח סי׳ כה׳ ס״ק ד׳) הקשה, איך ברכו על המן ברכת המזון הרי הוא נבלע באיברים והו״ל כנתעכל מיד (ולאחר זמן העיכול אינו יכול לברך ברהמ״ז). וראיתי שהגר״ח קנייבסקי בספרו ׳טעמא דקרא׳ יישב, שבאמת היה לו למן כל תכונת לחם ולא נבלע מיד באיברים עד שעור עיכול ואז נבלע באיברים ולכן יכלו לברך עליו ברכת המזון.

רבנו יוסף חיים זיע״א בספרו שו״ת תורה לשמה (סימן סג׳ באה״ד) כתב וז״ל: ומה ששאלתם כיצד הייתה הברכה של המן הנה נמצא כתוב להרמ״ע ז״ל במאמרי השבתות שלעתיד בסעודת לוויתן יוציאו את צנצנת המן ויאכלו ויברכו המוציא לחם מן השמים ע״ש ונראה לי דישראל היו מברכים על המן ׳הממטיר לחם מן השמים׳ כמו לישנא דקרא דכתיב הנני ממטיר לכם לחם מן השמים וברוך הוידע, ע״ש.

בספר ויצבר יוסף (סי׳ יט׳ אות ב׳) כתב, שהיות ובמן היו טועמים כל אחד מה שהוא רוצה לאכול, לא היה לו ברכה קבועה, רק כפי המזון שהיה רוצה לאכול היה מברך.

רבי חיים פלאג״י בספרו נפש חיים (מע׳ מ׳ אות קו׳) כתב, שמעתי מפה קדוש אחד מחכמי אשכנז הרב כמוה״ר מרדכי הלוי נר״ו, אשר שאל לי לידע מה היו מברכים ישראל שבאותו הדור כשהיו אוכלים המן במדבר, ולדעתו נראה בעינינו לומר שהיו מברכים ׳המוציא לחם מן השמים׳, והאמת דקרא מסייע לזה דכתיב ׳הנני ממטיר לחם מן השמים וגו׳ ועוד. והאריך עוד בזה העניין ולבסוף כתב רח״פ, איברא דעדיין שואל אנכי, דקרא כתיב בסדר וישלח ׳וטעמו כצפיחית בדבש׳ ופי׳ רש״י כצפיחית, בצק שמטגנים אותו בדבש וכו׳. וכן בפרשת בהעלותך כתיב ׳והיה טעמו כטעם לשד השמן׳ וזה כעוגה וברכתו מזונות ולאחמ״כ על המחיה, אלא היות ולישראל לא היה לחם אחר במדבר א״כ קבעו עליו סעודה וברכתו המוציא וברהמ״ז (כדין קביעת סעודה על עוגה).

ועוד כתב רבי חיים פלאג״י, ודע ששמעתי מוהר״מ הלוי הנ״ל, דאמר דבארץ אונגראריאה יע״ו יורד בכל יום טל כמין גרעינין קטנים כעין קטניות קטנים והם קשים הרבה מאוד ודוכים וטוחנין אותן ועושין מהם תבשיל, ונראה דהוא כמ״ש רשב״ם בפרשת בשלח עה״פ ׳והוא כזרע גד׳ וז״ל: גד כמין קטניות הוא עגול כזרע גד לבן הבדולח וכו׳, ע״ש.

בספר גן רווה (פרשת וישלח) כתב מאמר בעניין ׳ברכו במן׳ והאריך בזה העניין. ונביא בעזה״י תמצית דבריו. וכך כתב, הנני נתתי את לבי לדרוש ולתור בעניין המן בעת שאכלו בנ״י מה ברכו עליו, והביא לבאר עפ״י הזוה״ק, שעיקר החיוני של הנשמה באכילה היא הברכה וזה חלקה מן דבר מאכל. וא״כ במן אפי׳ שנשתנה לכל הטעמים, מ״מ לא היו יכולים לעשות שום ברכה רק מה שהיו רואים בעיניהם, וזהו שאמרו המתאוננים ׳וְעַתָּה נַפְשֵׁנוּ יָבֵשָׁה אֵין כֹּל בִּלְתִּי אֶל הַמָּן עֵינֵינוּ׳. נפשינו יבשה ואין בה לחלוחית מצות ברכה, הרי שמבוא׳ שלא ברכו על המן שום ברכה. ופלפל בדבר באריכות וכתב, והנה לכאורה מה כל הרעש הזה אם ברכו על המן ואיזה ברכה ברכו, הרי כתוב בתורה וטעמו ׳כצפיחית בדבש׳ ופירושו, כבצק שמטגנים אותו בדבש, א״כ היו צריכים לברך עליו ׳מזונות׳. ואח״כ כתב, דהא קי״ל על כולם אם אמר ׳שהכל׳ יצא ואפי׳ על היין ועל הפת. א״כ לפי״ז י״ל שברכו שהכל, וגם בזה האריך ולבסוף כתב, דברכו המוציא לחם מן השמים מכיוון שכתוב בפסוק ׳לחם׳ ולא משנה איזה טעם יהא ממה שחשב, מ״מ אוכל הוא לחם כמש״כ בפסוק.

12. האם המן היה גם במקום השתייה או שהמן היה רק במקום האוכל?

״הנני ממטיר לכם לחם מן השמים״ (טז ד).

יש לחקור האם המן שירד במדבר היה גם במקום השתייה ואם היו רוצים היו יכולים לטעום כל הטעמים של משקים במן או דילמא שהמן שירד היה רק במקום האוכלים אבל לא במקום שתיה ולא היו יכולים לטעום את כל הטעמים של משקים במן.

הנה רש"י בנביא יהושע (א' י"א) כתב וז"ל: במאכל ומשתה היו מסתפקים במן שבכליהם, משמע מדברי רש"י שבמן היה בו גם כן טעם המשקים.
רבנו צדוק הכהן מלובלין בספרו שפתי צדיק (ל"ג בעומר אות ה') כתב שיין לקידוש במדבר היה מהמן.
אבל במכילתא דרבי ישמעאל (פרשת יתרו פרק א') איתא הבאר הזה שנתן לנו המקום, אנו טועמן בו טעם יין ישן, טעם יין חדש, טעם חלב, טעם דבש, טעם כל הממתקים שבעולם, משמע שטעם משקין לא היו במן רק בבאר.
ובספר מדרש תלפיות (ענף יין) כתב שלפי המאן דאמר שנדב ואביהוא נתחייבו מיתה משום שנכנסו שתויי יין, היינו שהיו שותים מי הבאר וכיוונו ליין דטעם כל המשקים שרצו טעמו במי באר.
ובגיליוני הש"ס בגמרא במסכת ברכות (דף מ"ח ע"ב) הביא את דבריו של המדרש תלפיות: וכתב שמדבריו צריך עיון כיצד זה נחשב שתוי יין אף שלא היה יין ממש, דאפילו מאן דמחייב אשאר משקין היינו רק מלקות ולא מיתה עיין בגמרא במסכת כריתות (דף י"ג ע"ב) ועל כרחך דהיה נחשב יין ממש, וה"ה במן מי שכיון ללחם היה נחשב לחם ממש.
וכן כתב בקדושת לוי פרשת בהעלותך דבמי באר יטעמו כל המשקים, כאשר היה ביציאת מצרים.
וכן החיד"א בספרו ראש דוד (פרשת אמור) הקשה מדוע אנו יושבים בסוכה זכר לענני כבוד ולעומת זאת אנו לא עושים זכר לבארה של מרים, ומתרץ כמו שהמן היו בו כל טעמי המאכלים, כך הבאר היו בה כל טעמי המשקים, וכאשר אנו אוכלים בסעודת החג מיני מעדנים ושותים מיני ממתקים, אנו עושים בזה זכר גם למן ובאר.

13. האם כאשר אכלו את המן היה מותר לחשוב ולרצות לטעום אוכל איסור?

לרגל העלחפה והעצב הביטחוני החמור הפוקד את ארצנו
אנו מקיימים בבית המדרש משמרות תפילה וליומד תורה ופעילות תורנית
רבה בקריאת תהילים ליומד משניות והתחזקות כללית למען הצלחת
המערכה ולמען שובם של אחינו החיילים והשבויים והנעדרים.
אנו זקוקים בדחיפות לכיבוד, מוצרים חד פעמיים, סכו"ם,
כוסות, צלחות, קפה, תה, סוכר, נס קפה מגורען, פטל,
עוגיות, כיבוד קל, מיני מתיקה למען הלומדים.
לפרטים הרב שמעון: 058-7700681 הרב יוסף:052-8144488
ניתן לתרום גם בביט למספר: 052-8144488

"הנני ממטיר לכם לחם מן השמים" (טז ד)
יש לחקור במן שהיה משתנה טעמו לפי מחשבתו של אדם שהיה חושב האם היה מותר לחשוב טעם של איסור כגון בשר בחלב, או דילמא כיון דקימ"ל דטעם כעיקר, א"כ היה איסור לחשוב טעם איסור.
הנה החיד"א בספרו פתח עיניים בגמרא במסכת חולין (דף ק"ט ע"ב) כתב וז"ל: השבתי לנכבד גביר אחד שחקר בעניין המן שהיה משתנה והיה טעמו כטעם הדבר שחפץ האם חשב לאכול חזיר או שאר איסורים וטעמן במן האם עבד איסורא? והשבתי: דכיון דיודע דמה שאכל היתר סגי, והראיה מהגמרא במסכת חולין (דף ק"ט ע"ב) דילתא אמרה בעינן למיכל בשרא בחלבא, וא"ל ר"נ זויקו לה כחלי, א"כ אפילו טועם איסור אין איסור בזה, ועוד דאם היה אסור לעשותו לא היה משתנה טעמו לאיסור כיון דהיה מעשה שמים.
ואולם החיד"א בספרו חומת הנך (פרשת בעלותך) דחה מה שרצה חכם אחד לתרץ: מה שכתוב בפרשת בהעלותך (י"א ה) זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חנם את הקישואים ואת האבטחים ואת החציר ואת הבצלים ואת השומים, ואיתא בספרי מובא ברש"י שם אמר ר' שמעון מפני מה המן משתנה לכל דבר חוץ מאלו, מפני שהן קשים למניקות, אומרים לאשה אל תאכלי שום ובצל מפני התינוק דבשלמא כל הירקות לא טעמו במן, אבל דגים לכאורה היו יכולים לטעום במן, א"כ מדוע בכו זכרנו את הדגה, הרי היו יכולים לטעום את טעמן במן, ורצה חכם אחד לתרץ דמה שאמרו זכרנו את הדגה, היינו דגים טמאים, שהמן לא היה משתנה לטעום הטעם אלא בדבר טהור, ודוחה החיד"א שהיה מותר להם.
וכן הרוגוצ'ובר בספרו שו"ת צפנת פענח (ח"א סימן ב') חקר נמי בהאי שאילתה וכתב דמותר. והביא ראיה: מהא דאמרינן בגמרא במסכת סנהדרין (דף נ"ט ע"ב) ירדה לו דמות חמור מן השמים אם מותר לאכלו ומסיק הגמ' אין דבר טמא יורד מן השמים, וכתב רש"י ודבר שאינו הוא ואם ישנו טהור אם כן ה"ה הכא אם היה יכול לחשוב מחשבת של מאכל איסור מסתמא אין איסור בדבר, וכן בשו"ת אפרקסתא דעניא ח"ד סימן שע"ז כתב שמותר.
ונלע"ד שהשאלה הזו תלויה במחלוקת בגמרא במסכת יומא (דף ע"ה) אם במן היה כל הטעמים רק בטעם או גם בממשן דאם נאמר דהויא רק בטעמם שפיר כתב החיד"א דטעם בלא איסור לא הויא כלום, אבל אם נאמר דהויא כממשן א"כ נעשה חפצא דאיסורא והויא אסור.
הקדושת לוי (פרשת בהעלותך) כותב שטעמו טעם איסור. מי יאכילנו בשר כו' זכרנו את הדגה כו' (יא, ד - ה). לכאורה אינו מובן מה ענין לבשר 'זכרנו את הדגה'. ונבאר, כי במן טעמו כל הטעמים שרצו לטעום בו (יומא עה, א; שמו"ר כה, ג), רק זה המאכל שהיה ידוע להם הטעם היו ממשיכים במחשבה במן לטעום בו זה הטעם, אבל זה המאכל שלא טעמו עדיין לא ידעו האיך להמשיך טעמו במן. והנה טעם בשר כשר, דהיינו בשחיטה ומליחה כמצוותה, יש לו טעם אחר מבשר בלא שחיטה ומליחה. והנה במצרים היו אוכלים בשר בלא מצוה, דהיינו בלא שחיטה ומליחה, זה הטעם ידעו, אבל הטעם מבשר הנעשה כמצוותה זה לא ידעו עדיין טעמו, וכאן אחר מתן תורה שנצטווינו בבשר על מצות הנ"ל, זה הטעם לא ידעו איך להמשיך במן כדי לטעום בו. אבל טעם דגים טעמו במן מחמת שלא נשתנה טעמן, שלא היה בם שום מצוה. וזהו שאמרו 'מי יאכילנו בשר' כו' כדי לטעום טעמו אחר כך במן, 'זכרנו את הדגה', טעם דג אנו יכולים לטעום במן, אבל טעם בשר לא, כנ"ל.
וזהו שהקב"ה יעשה סעודה לעתיד לבא מלוויתן, ושור הבר, ובר אווזות, ויין המשומר, כי באמת יאכלו בני ישראל מן כאשר היה בימי יציאת מצרים, לכך יעשה הקדוש ברוך הוא סעודת הצדיקים לעתיד לבא מהדברים אלו, כדי שאחר זה כשיאכלו המן יטעמו המאכלים שאכלו בסעודה, ובמי באר יטעמו כל המשקים, כאשר היה ביציאת מצרים:
מו"ר הגר"א וייס שליט"א כתב בספרו מנחת אשר: וכיוצא בזה יש לעיין אם התכוון לטעום טעם איסור במן, ובגיליוני הש"ס להגרי"ע בגמרא במסכת יומא (דף ע"ה ע"א) כתב דכמדומה שראה בספר אחד שחקר בזה (וכמדומני שכן הוא בדברי החיד"א בפתח עיניים חולין ק"ט), ולכאורה אף שאלה זו תלויה אם היה במן טעמן ולא ממשן או טעמן וממשן כנ"ל, דהלא בחולין שם מבואר דכל מה שאסר הקב"ה התיר כמותו, הרי לן פשוט דטעם האיסור בלבד אין בו איסור כלל אלא בממשו והארכתי בזה במנחת אשר לפסחים עי"ש.
אך נראה עיקר דלא היה בכלל יכול לטעום טעם איסור במן ולא עביד הקב"ה נס לעוברי עבירה, ויש לדון בזה עוד לפי דברי הגמ' בסנהדרין נ"ט ע"ב דאין דבר טמא יורד מן השמים ונראה דה"ה במן שלא היו בו אפשרות לטעום בו טעם איסור, ואף שיש לדחות דשם אמרו דמה שירד מן השמים ע"כ אינו מין טמא, אבל המן בשעת ירידתו היה טהור אלא שאח"כ נשתנה ע"י רצון האדם, אך מ"מ נראה מסברא דלא היה מועיל מחשבה לעשות איסור ובמדרש תלפיות ערך יין כתב דנדב ואביהוא שתו יין מבארה של מרים שגם בה הייתה סגולה לטעום כל הטעמים עי"ש, ולפי"ז נעשה נס אף שאיסור היה אך באמת לק"מ דלא היה איסור בעצם היין אלא שאסור להיכנס למקדש שתויים, ואפשר דשאני באר שלא ירד מן השמים כנ"ל ודו"ק.
והנה כעין מה שנחלקו ר' אמי ור' אסי אם נשתנה טעמו בלבד או טעמו וממשו, נחלקו במכילתא ר' עקיבא ור' אלעזר המודעי ברוצה מבושל אם היה מתבשל לו או שהיה רק טועם טעם מבושל עי"ש. ויש לעיין אם מותר היה לחשוב בשבת שיתבשל, ואם אכן יש בזה איסור מסתמא לא היה מתבשל לו, אך באמת נראה דאין בזה איסור כלל דלא גרע מהמבשל בחמה דמותר.

14. למה לא ירד המן בשבת?

כתיב בפסוק "שבו איש תחתיו אל יצא איש ממקמו ביום השביעי", ובגמרא במסכת עירובין (דף י"ז ע"ב) ילפינן מינה איסור הוצאה בשבת, וכ"כ הראשונים שם, ומבואר לכאורה שהטעם שלא ירד המן בשבת, הוא משום איסור הוצאה.
אבל הספורנו (שמות פט"ז פכ"ז) כתב: וזה היה חלול שבת בלי ספק אם היו מלקטים הדבר ממקום גידולו, כאומרם ז"ל האי מאן דתלש כשותא מהזמי והיגי חייב משום תולש. ואם כן מבואר דהוא משום איסור קוצר.
ובשו"ת אבני נזר (או"ח סימן ק"ל) כתב ע"ז וז"ל: אשר כתבתי בס"ק ל"ה דבישול שלא בגידולי קרקע ילפינן ממן, דכתיב [שמות ט"ז כ"ג] אשר תאפו אפו. והקשה מדברי הספורנו התמוהים, אין אחריות דברי ספורנו התמוהים עלי, בפרט שבגמרא [עירובין שם] דרשו אל יצא איש ממקומו לצאת בכלי ללקט המן, משמע שלקיטה עצמה אינה מלאכה, עכ"ל, אך העירו לנכון על דבריו ממה שכתב התוספות במסכת שבת (דף פ"ז ע"ב ד"ה אתחומין) וז"ל: ומר סבר אהוצאה לא איפקוד וכו', ואע"ג דבפרשת מן כתיב אל יצא איש ממקומו, ודרשינן מיניה הוצאה בספ"ק דעירובין, איכא למיימר שאחר מתן תורה נאמר, אחר שנעשה המשכן וכו', ומשום דשייכי למילי דמן כתבינהו התם, עכ"ל, וע"כ הוצרך הספורנו לטעם אחר מדוע אף בימי דתן ואבירם היה אסור ליקח את המן, [שהרי אף בזמנם לא ירד המן בשבת, ואע"פ שעדיין לא נאסרה להם מלאכת ההוצאה]. אלא דעדיין צ"ב מדוע לאחמ"כ נאמר להם קרא ד"שבו איש תחתיו וכו'", הלא אף בלא"ה לא היה המן יורד בשבת משום איסור קצירה, ובתוספות במסכת שבת (שם) מפורש ד"משום דשייכי למילי דמן כתבינהו התם", וצ"ע מדוע באמת לאחמ"כ הוצרכו לאיסור הזה.
ועוד יש להעיר מדברי החזקוני המחודשים בפרשת בראשית (ב' ג') שכתב: ד"א לעשות כל ימות עולם כסדר של ימי בראשית, שהשמים והארץ יעשו מנהגם ולא ישנו הסדר, מכאן תשובה למינים שאומרים הקב"ה עושה

מלאכה בשבת כשהוא מוריד מטר ומגדל צמחים, וזה הבל כי כל זה נקבע מששת ימי בראשית שנצטווו לעשות מנהגם, ואין זו מלאכה, וראיה לדבר שכן הוא, שהרי מן מאחר שלא נברא להיות יורד בששת ימי בראשית, לא רצה הקב"ה להורידו בשבת, ע"י שלא נראה זמן תחילת ברייתו עד יציאת מצרים.

ואם כן מבואר בדבריו שהטעם שלא ירד המן בשבת, הוא משום איסור מלאכה של הקב"ה, [צ"ע מהי, אולי זורע, ע"ד מש"כ הספורנו דלישראל היה בזה משום קוצר.....], אך צ"ע מש"כ דזו ראיה לטענת המינים, הרי בפשטות אף בלא"ה לא היה יורד המן בשבת, משום איסור הוצאה, [ושמא כוונתו כנ"ל לזמן דעוד לא נצטווו ישראל בהוצאה, אך זה דוחק מכיוון דד"ז פלוגתא היא בגמ' בשבת שם, מלבד דיל"ע אם לטעמיה לא יהא בזה איסור לישראל משום קוצר, כנ"ל].

15. מדוע אוכלים מאכלים בשבת זכר למן והרי המן לא ירד בשבת?

אוצר הספרים
שע"י בית המדרש "בית - יוסף"
לע"נ רבי יוסף ב"ר יצחק ז"ל ויצמן
לאחר ובחסדי שמים זכינו והתרבו ספסלי הלומדים
על ידי אברכי חמד העמלים בתורה הציבור הרחב הקובע עיתים לתורה ושל כל הצעירים ובני הנוער
הקובע את עיקר מושבו בבית המדרש שלנו בגבעת זאב בכל שעות היממה
דרושה לנו בדחיפות ספריה גדולה וחדשה עבור ספרי הקודש
וכן תלמוד ירושלמי מהדורת שוטנשטיין, רמב"ם במהדורת פרנקל,
וכן ספרי ראשונים שו"ת ואחרונים על הש"ס ספרי הלכה ומדרשים.
לטובת מוסרי השיעורים והמשתתפים, ציבור הלומדים, אברכי הכולל וכל באי בית המדרש.
זו ההזדמנות שלך לקחת חלק בהפצת התורה במהפכה הרוחנית בגבעת זאב ובזיכוי הרבים.
ניתן להנציח על גבי הספרים לבריאות, הצלחה, שלום בית, זש"ק ולע"נ קרובים וידידים.
לפרטים הרב יוסף ויצמן 052-8144488. הרב שמעון נעים 058-7700681
ניתן לתרום ולסייע גם בביט למספר: 052-8144488
רחוב קרית יערים 32 גבעת זאב פלאפון: 052-8144488

כתב הרמ"א (סימן רמ"ב) בשם המהרי"ל יש שכתבו שבמקצת מקומות נהגו לאכול מוליתא, שקורין פשטיד"א, בליל שבת, זכר למן שהיה מכוסה למעלה ולמטה ולא ראיתי לחוש לזה.

והקשה הביאור הלכה (סימן רמ"ב) בשם התורת חיים (במסכת עירובין דף י"ט): הרי המן לא ירד בשבת ואם כן מדוע נעשה לו זכר?

הביאור הלכה (סימן רמ"ב) בשם התורת חיים מתרץ: שהכוונה זכר למן שיהיה לעתיד לבא ביום שכולו שבת שבו יהיו שוחקים מן לצדיקים, ולכן גם עושין דוגמתו בבשר ודגים נגד סעודת שור הבר ולוויתן ומקדשים על היין נגד יין המשומר.

האחרונים תרצו: שכשם שעיקר תקנת לחם משנה הוא זכר למן שירד בערב שבת לצורך שבת לחם משנה, ואכלוהו בשבת, לכן עושין זכר למן שאכלו בשבת בנס שלא נמס כפי שהיה בימות החול.

16. האם היה מותר לגויים לאכול מהמן? הוכח מפרשת השבוע!

"הנני ממטיר לכם לחם" (טז ד).

והנה בילקוט שמעוני תורה (פרשת בשלח, רמז רנ"ח) כתב על הפסוק "הנני ממטיר לכם לחם": לכם נותן ולא לכל אומה ולשון שאם יתכנסו כל האומות לספות מן המן אפילו משהו אינן יכולים, ואין לי אלא המן, הבאר מנין? תלמוד לומר "באר חפרוה שרים" - שאם יתכנסו כל אומות העולם למלאות קיתון אחד מן הבאר לא היו יכולים.

וכן במדרש תנחומא (פרשת בשלח ס"ק כ"ב) כתב: אומות העולם לא היו יכולים לטעום ממנו, שהיה בפיהם כגידים מרין, ומה היו עושים, היו צדים צבי שהיה שותה ממנו, וטועמים ממנו מטעמו של מן, והיו אומרים אשרי שככה לו.

וכן במכילתא (פרשת בשלח פרשה ד') איתא: כיוון שחמה זורחת עליו היה פושר והולך ונחלים היו מושכים ממנו והולכים לים הגדול ובאין אילים וצבאים ויחמורים וכל בהמה ושוותין מהם ואחר כך באין האומות וצדים מהם ואוכלים אותן וטועמים בהם טעם מן שהיה יורד לישראל.

ובתרגום יונתן בן עוזיאל (בשלח ט"ז כ"א) משמע שלאומות העולם היה אסור אפילו לאכול מאותם בעלי החיים שאכלו או שתו מהמן. ז"ל התרגום יונתן בן עוזיאל: ומן ארבע שעין ולהאהל שחין שימשה עלוי והווה שייח ומתעביד מבועין דמיין ונגרין עד ימא רבא, ואתיין חיון דכיוון ובעירן ושתיין מני', והוו בני ישראל צדיין ואכלין יתהון" – ואם כן משמע שאומות העולם גם את הבהמות לא היו יכולים לאכול.

ובספר שפתי צדיקים (פרשת בשלח) מביא הא דדרשינן בגמרא במסכת יומא (דף ע"ו ע"א) על הפסוק בספר תהילים (כ"ג ו) "תערוך לפני שלחן נגד צוררי דקאי על המן" דלכאורה יש להקשות איך ידעו אומות העולם מה היה הטעם של המן שירד בשביל עם ישראל, והרי אומות העולם לא יכלו אפילו להתקרב אליו? ובפרט מכיוון שהתכונה של המן היה שלא נתקיים אצל מי שלא ליקט בשבילו כמו שכתוב (שם י"ח) "ולא העדיף המרבה", ואפילו מי שליקט בשבילו נאמר (שם כ"א) "וחם השמש ונמס" ואם כן איך ידעו אומות העולם מעלות המן, אלא ודאי שהיו מריחים את הריח מרחוק והיה להם לדאבון נפש וכיליון עיניים כמו שאמרו חז"ל בגמרא במסכת יומא (דף פ"ב ע"א) עוברה שהריחה מאכילים אותה כדי שלא לצערה ויזיק לוולד, וכן כאן היה להם הריח לדאבון נפש ועל זה נאמר תערוך לפני שולחן נגד צוררי, וזהו שאמר הכתוב הנני ממטיר לכם ולא לעכו"ם.

ומעניין לענייך ראוי להביא את הנקודה, האם מותר לתת לנכרי לאכול מאכלי שבת כתב בספר בני יששכר (מאמרי השבתות מאמר א') שם שבת דבר נפלא וז"ל: ראיתי לאנשי מעשה שהיו נזהרים מליתן ממאכלי שבת לגוים, ונכון הוא במקום שאפשר להיזהר, ובמקום שאי אפשר הנה יתקיים בזה כל אוכליו יאשמו, וזאת תהיה כוונת כל מכווין, מאכלי שבת המה סם חיים לישראל וההיפך לשונאיהם.

17. האם היו יכולים לקיים מצוות מצה על ידי אכילת המן?

הריטב"א בגמרא במסכת קידושין (דף לז ע"ב) כתב על מה שנאמר בגמרא בשלמא למאן דאמר "מושב" - כל מקום שאתם יושבים משמע, היינו דכתיב "ויאכלו מעבור הארץ ממחרת הפסח" – ממחרת הפסח אכול, מעיקרא לא אכול. אלא אקרוב עומר והדר אכול, אלא למאן דאמר לאחר ירושה וישיבה ניכול לאלתר. ומשני לא הוו צריכים. וכתב רש"י שהסתפקו מהמן שנמצא בכליהם.

וכתב הריטב"א וז"ל: קשיה לן מאי האי דמפרקינן הכא לא הווה צריכי, דהא הוי צריכה ליה לחובת מצה של ליל הראשון שאינה אלא מחמשת המינים. ותירצו בתוספות דאין הכי נמי דאכלו מינה בליל הפסח עבור החובה של כזית מצה, והדר אכלי מן כל הלילה ויום חמישה עשר בניסן, ואחר כך יום ששה שער בניסן אכלו חדש בלא הפסק וקרא לא חשיב אלא ההוא דאכלי בלא הפסק.

ובשו"ת אמרי דוד (סימן סז) מובא בפרדס יוסף (בפרשה) וכן במנחה בלולב (פרשת ראה כט ו) כתבו: שלא היו יכולים לקיים בזה מצוות מצה מכיוון שהיא מצה עשירה כדכתיב בקרא "כצפיחית בדבש".

ובשו"ת אור המאיר לרה"ג רבי מאיר שפירא (סימן כ"א) וכן הגר"י וייס זצוק"ל בשו"ת מנחת יצחק (חלק ג סימן יד) כתבו: שלכן לא היו יכולים לצאת ידי חובת מצה במן. מכיוון שבמצה בעינן שיהא ראוי לשבעה, ובמן הרי אסור היה להותיר למחרת, ומי שהותיר ליום המחרת המן הבאיש.

ועוד כתב בשו"ת המאיר (סימן כא) שהמן לא היה יכול להגיע לידי החמצה, ולכן אי אפשר היה לצאת בו ידי חובת מצווה.

והגרצ"פ פראנק בספרו מקראי קודש (פסח חלק ב סימן יב) רצה לומר שלפי השיטות שמי שרצה לטעום במן טעם איסור, היה יכול להרגיש במן גם טעם של איסור, אם כן הרי זה נקרא שהמן יכול לבא לידי חימוץ. ולפי דברי הספורנו שהמן היה גידולי קרקע אם כן אפשר לצאת, אבל הוא מביא את דברי הריטב"א שאי אפשר היה לצאת ידי חובת מצה במן.

אבל באגרה דכלה בפרשת השבוע כתב: שהיו יכולים לצאת ידי חובת מצה במן.

18. מדוע היה צריך הקב"ה לעשות תנאי עם הים שיחזור אחרי שנבקע הרי זה דבר טבעי?

"וישב הים לפנות בוקר לאיתנו ומצרים נסים לקראתו וינער ה' את מצרים בתוך הים"

איתא במדרש שמות רבה (כ"א ו') "לאיתנו" לתנאו הראשון, שהתנה הקדוש ברוך הוא עם הים בשעת הבריאה, שיבקע לפני בני ישראל כשיצאו ממצרים.

והקשו המפרשים: מדוע היה צריך הקב"ה להתנות עם הים שיחזור לקדמותו הרי על זה לא צריך תנאי מכיוון שזה הרי טבעו של העולם, והרי התנאי נאמר על הבקיעה ולא על החזרה?

השם משמואל (פרשת בשלח) מבאר: ענין תנאי הוא שאם לא יקיים התנאי יהיה המעשה בטל, ואם כן אם לא היה הים מקבל עליו להיקרע מפני בני ישראל, היה בטל המאמר שמתחילה שיהי' כאן ים, והיה נעשה יבשה לעולם, ובזה שקיבל עליו להיקרע נתקיים המעשה ונשאר ים, ואם כן במה שחזר הים לאיתנו מזה מוכרח שקיים תנאו, אבל בבקיעה אינו מוכרח שהוא מצד קיום התנאי שאפילו לא היה רוצה לקיים התנאי היה נעשה יבשה.

האור החיים מתרץ וז"ל: אולי כי יודיע הכתוב כי אחר ששב אז ידע שהוא תנאי שהתנה עמו ה' ולא גזירת כליונו או הגעת צביונו להיבטל מהעולם.

השפת אמת (פסח) מתרץ: כי רצו בזה להודיע כי נס קריאת ים סוף נשאר לעולם אף שחזר לאיתנו מכל מקום כוחו עתה הוא מצד תנאי הנ"ל ובאמת ע"י קיום התנאי נתחזק ביותר שקיום התנאי מקיים המעשה, וקריעת ים סוף הוא ביטול כל הטבע, ואחר קריעת ים סוף נתברר זה בטבע להיות בטל עבור עבדי ה'.

האוהב ישראל מתרץ וז"ל: הנה קריעת ים סוף היה כמין קשת עיין פירוש הרמב"ם אבות (פ"ה מ"ד), וכן בתוספות במסכת ערכין (דף ט"ו ע"א) ובאותו צד שנכנסו בו בני ישראל משפת הים באותו צד עצמו יצאו גם כן מן הים. רק שנקרע להם כמין קשת וכאשר נכנסו בני ישראל בתוך הים נבקעו המים ונצבו כמו נד עד שנכנסו כולם וגם פרעה וחילו הבאים אחריהם בים היו קרובים להם ממש בתוך בקיעת הים. ואז כשהיו ישראל וגם המצרים בעת וזמן אחד בתוך הים, והיה עליהם קטרוג גדול, וכמאמר חכמינו זיכרונם לברכה במדרש שמות רבה (כ"א) מה נשתנו אלו

מאלו, ועם כל זה התחיל הים להשיב את מימיו על המצריים ויכסו מים צריהם ולפני בני ישראל נבקע הים ונקרע להלן עד שיצאו מתוך הים לחוץ, וזה היה עיקר הנס והתנאי עמו במעשה בראשית, היינו שבאותו העת וזמן עצמו שישובו המים על המצריים יהיה נבקע ונקרע לפני בני ישראל וילכו בתוכו ביבשה. וזה היה לפנות בוקר אשר היו כולם כאחד ישראל והמצריים אז בתוך הים זה אצל זה ממש. ולכך כתיב כאן זה הרמז לאיתנו היינו לתנאו. מפני שזהו עיקר התנאי ולזה הודיענו תורתנו הקדושה פעם שנית היינו שבעת ששבו המים על המצריים באותו רגע עצמו היה בבקיעתו לפני בני ישראל, וזהו פירוש הפסוק "כי בא סוס פרעה" - היינו באותו העת ממש כאשר בא סוס פרעה גו' בתוך הים והשיב הים עליהם את מימיו אז ובני ישראל הלכו ביבשה וכנ"ל כדי שיוכלו לצאת חוצה על שפתו. וזה היה עיקר הנס.

19. אדם שאכל בשבת שלש סעודות בפעם אחת או בלילה או ביום האם יצא ידי חובתו? הוכח מפרשת השבוע!

"ויאמר משה אכלהו היום כי שבת היום לה' היום לא תמצאו בשדה" (טז כה).

בגמרא במסכת שבת (דף קי"ז ע"ב) ילפינן מכאן שיש חיוב לאכול שלש סעודות בשבת, מכיוון שכתוב שלש פעמים היום.

יש לחקור האם הזמנים של אכילת סעודות שבת מעכב ואם אדם אכל את השלש סעודות בפעם אחת לא יצא ידי חובתו או דילמא לכתחילה תיקנו את זה לפי זמן סעודות שאדם אוכל אבל אם אכלו בפעם אחת נמי יצא.

הנה הרמב"ם בהלכות שבת (פרק ל' הלכה ט') כתב חייב אדם לאכול שלש סעודות בשבת אחת ערבית ואחת שחרית ואחת במנחה, ע"כ, לכאורה משמע מדברי הרמב"ם שהזמנים של אכילת הסעודות מעכבים.

וכן כתב במגיד משנה שם: דממה שכתב הרמב"ם ערבית שחרית ומנחה נראה שדעתו ז"ל שמצווה לעשותם באלו הזמנים, ודבר זה מחלוקת בין הגאונים ז"ל שבעל הלכות כתב שאפילו מפסיק בשחרית באמצע סעודתו ומברך ברכת המזון, ואחר כך מברך המוציא וחוזר ואוכל שאר דברים, וכתב רמב"ן והרשב"א ז"ל עיין תוספות בגמרא במסכת שבת (דף קי"ח ע"א) שלפי זה לא הוזכרו בחיוב הזמנים האלו גבי הצלה וקערות שאכל בהן כמו שהזכרתי בפרק כ"ג אלא אורחא דמילתא נקט, ובספר העתים האריך בזה והעלה שמצווה לעשותן באלו הזמנים והוכיח כן ועיקר.

רבי יעקב הלוי ממוריש מבעלי התוספות בספרו שו"ת מן השמים (סימן י"ד) שאל: האם אפשר לצאת ידי חובת סעודה שלישית כשמחלק סעודתו בבקר, או שמא צריך לאכול כל סעודה בזמסנה דווקא, והשיבו לו וז"ל, דבר זה מתורת משה רבינו למדנו דכתיב: "אכלוהו היום כי שבת היום לה' היום לא תמצאהו בשדה" (שמות ט"ז כ"ה), מה הימים מחולקים זה מזה, כך צריכות להיות השעות של שלש סעודות מחולקות זו מזו.

אבל בתוספת בגמרא במסכת פסחים פרק ערבי פסחים (דף ק"א ע"א ד"ה ובקידושה) וכן הרא"ש (שם סי' ה') כתבו דמי שלא אכל סעודת שבת בליל שבת, ישלים ביום השבת ויאכל שלש סעודות.

וכן פסק הרמ"א (סימן רצ"א) דמי שלא אכל סעודת שבת בלילה ישלים למחרת ביום שלש סעודות.

ובלבוש (או"ח סימן רצ"א סעיף ג') כתב טעם נפלא מדוע אפשר לאכול כל השלש סעודות ביום: דהא כל התלתא היום עיקרם על יום השבת נאמרו, אחר שהניחו את המן עד הבוקר ורימה לא הייתה בו, אמר להם משה אכלוהו היום וגו', אלא שלכתחילה פירשוהו חכמינו ז"ל על סעודות שדרך בני אדם לאכול, דהיינו אחת ערבית ושתים ביום.

ובאחרונים הקשו: איך פסקינן שמי שלא אכל בליל שבת יכול להשלים בבוקר הרי זה לא אליבא דהלכתא, דהרי איתא במשנה במסכת שבת (דף קי"ז ע"ב) מצילים מזון שלש סעודות וכו' כיצד נפלה דליקה בלילי שבת מצילים מזון שלש סעודות, בשחרית מצילים מזון שתי סעודות, במנחה מזון סעודה אחת, רבי יוסי אומר לעולם מצילים מזון שלש סעודות?

וכתבו הלחם משנה (על המשניות) והשפת אמת (שם) ובתפארת ישראל (שם) דתנא קמא סבירה ליה דלא מהני השלמה לסעודת הלילה, ולכן בבוקר אינו ראוי להציל רק מזון עבור שני סעודות, ורבי יוסי סבירה ליה דלעולם מציל שלש סעודות דהא זימנין דלא אכל ומשלים הכל אחר מנחה, אם כן הרי קימ"ל הלכה כת"ק.

בשו"ת מגדנות אליהו (חלק א' סימן קמ"ח) הביא חקירה מעניינת: לפי שיטת הרמ"א דמי שלא אכל בלילה סעודת שבת משלימו ביום האם מי שיודע שלא יוכל לאכול בשבת ביום רק סעודה אחת אחה"צ, האם יאכל בלילה עוד סעודה כדי להקדים ולהשלים סעודת היום, אם נימא שכל סעודה יש לה זמן מוגדר לעצמו, אם כן י"ל דיש חילוק בין להקדים סעודה לפני זמנה, שאז אינו יוצא ידי חובתו כיון שעדיין לא הגיע זמנה של הסעודה, לבין לאחר, שאז אפשר לצאת מטעם תשלומים, ושפיר שאני הקדמה מאיחור, וממילא סעודה שלא אכלה בלילה אפשר להשלימה ביום, הגם שאי אפשר להקדים סעודה שלישית לפני חצות כיון שעדיין לא הגיע זמנה, והוא הדין בנדון דידן לא שייך דברי הלבוש לעיל יש סברה לומר דלא מהני. להקדים סעודת היום להלילה, לפיזה נראה להעיר מדברי הפרישה (או"ח סימן רצ"א) שכתב על מה שכתב הטור מי שהוא מתענה פטור משלש סעודות, יש מקשים פשיטא כיון דמתענה היאך יאכל, ומשני דהוה אמינא צריך לאכול בלילה לפני התענית ליל כניסת שבת שלש סעודות, חזינן דאפשר להקדים גם.

20. האם יש חיוב לנקות את השיניים בשבת לפני שיוצא לרשות הרבים שלא יעבור על איסור הוצאה מרשות לרשות? הוכח מפרשת השבוע!

"אל יצא איש ממקומו" (טז כט)

הגמרא במסכת עירובין (דף י"ז ע"ב) דורשת שכוונת הפסוק הוא על איסור הוצאה מרשות לרשות.

וכתבו התוספות במסכת שבת (דף ב' ע"א) וכן במסכת עירובין (דף י"ז ע"ב) דדרשינן אל יצא עם הכלי ללקט המן.

הנה איתא במשנה במסכת כריתות (דף י"ג ע"ב), וכן מובא בגמרא במסכת שבת (דף ק"ב ע"א) אם היה שבת והוציא אוכלים בפיו חייב על איסור הוצאה.

ובראשונים הקשו: מהא דתנן במשנה במסכת שבת (דף צ"ב ע"א) המוציא בפיו פטור.

תוספות בגמרא במסכת שבת (דף צ"ב ע"א) מתרץ: אוכלים שאני שדרך להוציאן בפיו, מה שאין כן שאר דברים.

ויש לחקור האם יש חיוב לנקות את השיניים לפני שיוצא מהבית בשבת כדי שלא יעבור על איסור הוצאה או דילמא אינו צריך לנקות.

הנה במנחת שבת (קונטרס אחרון ס"ק י"א) כתב יש לצדד לצאת לרשות הרבים בבשר שבין השיניים, יען דהויא מלאכה שאינה צריכה לגופה, וגם הויא הוצאה כלאחר יד, ובצירוף שאין בו כשיעור הוצאה שהוא כגרוגרת.

ולאחר מיכן הקשה: והרי בגמרא במסכת שבת (דף ק"ב) מבואר דהמוציא אוכלים בפיו הויא דרך הוצאה בכך.

ותירץ: דהמעיין שם בגמרא ובפירוש רש"י יראה דלא מקרי דרך הוצאה בכך, אלא דווקא בהוציא אוכלים בפיו משום שצריך לאכלן בהליכתו, דאז אמרינן דאחשביה להוצאה זו בפיו, משא"כ בבשר שבין השיניים אין שייך סברה זו, ומ"מ היכא דאפשר לנקר הבשר קודם צאתו אולי נכון להחמיר.

ובשמירת שבת כהלכתה (פרק י"ח הערה ח') כתב שמעתי מהגאון רבי שלמה זלמן אוירבאך זצ"ל דאפילו ברשות הרבים אין להחמיר אלא בשעה שמרגיש בו ואינו יכול לסבול או מפני הכיעור שנראה לפעמים מבחוץ, דרק אז אפשר דחשיב כרוק שנתלש או כיחו וניעו שעומדים להוצאה מפיו.

וכן נשמע: מזה שלא נזכר בשום מקום שחייב אדם לשטוף פיו לפני שיצא לרשות הרבים, כמו שהזהירו לעניין בשר בחלב להסיר את הבשר שבין השיניים עיין בדברי מרן בשולחן ערוך (יו"ד סימן פ"ט ס"ק א') ולכן אפשר דהרי זה בטיל לגבי הגוף וצ"ע למעשה.

וכן מו"ר הגר"י וייס זצוק"ל בספרו שו"ת מנחת יצחק (ח"ה סימן ל"ח) דן אי מותר לצאת בשבת עם הפירורים שבין שיניו, וכתב להוכיח דמזה דלא כתבו הפוסקים דבכה"ג שאין לו במה לחצוץ שיניו, יש לדקדק שלא לאכול דבר המודבק בין השיניים, משום שמא ישכח ויצא לרה"ר, והאוכל בין שיניו, אם כן חזינן דלא חיישינן להכי. ובהמשך דבריו כתב שם: דאין לפטור משום הוצאה כלאחר יד, משום דכן דרך הוצאת שבין השיניים, וכמש"כ ברבינו יהונתן בגמרא במסכת עירובין (דף ק"ב) על הא דרוק, וז"ל אף על גב דאמרינן בגמרא במסכת שבת (דף צ"ב ע"א) המוציא כלי בפיו ובמרפקו פטור, לא דמי התם אין דרך להוציא כלים בפיו, אבל הרוק או דברים שדרכם בכך, מחייב חטאת, ובוודאי הא דבין השיניים, הוי בכלל דברים שדרכם בכך, ואם היה מתכוון, והיה מלאכה הצריכה לגופה, וגם היה בו כשיעור, היה בזה חיוב חטאת, אבל כיון שאין מתכוון, והווה מלאכה שאין צריכה לגופה, וגם חצי שיעור אין בזה חשש דאורייתא, אבל נכון להיזהר בזה למי שאפשר, לנקר את בין השיניים קודם שיוצא לחוץ.

ובטעם מה שאין העולם נזהרים בזה: נלענ"ד דהעיקר בזה, משום שהוא דבר שאי אפשר להיזהר בזה כמה פעמים, שהולכים בשבת על סעודת מצוה, או שמתארחים אצל אחרים.

מו"ר הגר"מ שטרנבוך שליט"א בספרו תשובות והנהגות (חלק א' סימן רמ"ו) כתב שמעתי בשם האדמו"ר הצדיק רבי זוסיא פורטוגל זצ"ל מסקולען שהדפיס אזהרה לא לצאת לחוץ בשבת עד שינקר בין שיניו שלא יישאר שום שיירי מאכל כלל שראוי לחשוש להוצאה.

אמנם האמת שכמעט אי אפשר לנקר לגמרי, ונראה שאם אין בשיירים חזותא ולא ניכר ולא חשוב כלל, גרע מחצי שיעור ואין בזה אסור, ועיין בט"ז (סימן שכ"ו סק"ב) בגוונה שא"א ליזהר לא גזרו ביה רבנן בהוצאת המים שעל גופו, ולא דמי לרוק שנתלש עיין סימן ש"נ ס"ג ובביאור הלכה (שם) שנעקר ועומד בפני עצמו שמקפיד עליו ורצונו לבלוע שמפריעו כשהוא בפיו וחשוב ולכן אסור, אבל פירורים אלו לא חשובים כלל, וגם אין דרך הוצאה אלא אם אוכלים בתוך פיו ולא כשהם בין השיניים ממש, ולכן לא נהגו להקפיד בזה, ובמלאכת שבת צריך מלאכה חשובה דהיינו מלאכת מחשבת וכאן לא ניחא ליה בהוצאה אין בזה קפידה ובטל לגופו כיון שאינו עומד לנקר להוציאו.

לאחר מספר שנים של הדפסת והפצת עלון זה בארץ ובחו"ל, מאחר והוצאת העלון כרוכה בהוצאות כספיות גדולות, לצערנו הרב אנו נאלצים לצמצם מאוד את כמות הדפסת והפצת העלונים.
מעוניין לזכות את הרבים? אתה יכול בשמחה להדפיס עלון זה בשלמותו ולהפיצו באזור מגורך.
ניתן לעזור בהוצאת והפצת העלון ולהקדיש עלונים לזיכוי הרבים לבריאות אושר נחת זש"ק ולע"נ קרובים וידידים.
המעוניין להיות שותף בהוצאת העלון ולזכות את הרבים יוכל לפנות לטלפון: 052-814448
ניתן ולהיות שותף בזיכוי הרבים ולתרום בביט בטלפון: 052-8144488